

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

Іванець Т.М.

«20» грудня 2023р.

**«СЕКСУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ:
СОЦІОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Врегулювання конфліктів та медіація»
Бабенко Вероніки Віталіївни

Науковий керівник:
Зоська Я.В., д.соц.н., професор,
професор кафедри філософії та
соціології Маріупольського державного
університету

Рецензент:
Ігрушко Анастасія Юріївна, кандидат
соціологічних наук, доцент, доцент
кафедри соціології та соціальної
роботи, Класичний приватний
університет

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою відмінно 100А

Секретар ЕК

«20»січня 2023 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	8
1.1 Комплексна сексуальна освіта як шлях формування відповідного ставлення до збереження репродуктивного здоров'я майбутнього покоління	8
1.2 Методи та форми сексуального виховання школярів	18
РОЗДІЛ 2. СВІТОВІ ТРЕНДИ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	28
2.1 Основні тенденції сексуального виховання школярів	28
2.2 Досвід соціологічного супроводу процесу формування сексуальних знань школярів	35
РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ	43
3.1 Аналіз соціологічного дослідження процесу формування сексуальних знань у українських школярів	43
3.2 Практичні рекомендації щодо впровадження соціологічного супроводу сексуального виховання українських школярів в сучасній загальній середній освіті	51
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ПСШ – інфекції, що передаються статевим шляхом;

ЗПСШ – захворювання, що передаються статевим шляхом;

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини;

СНІД – синдром набутого імунодефіциту;

ЛГБТ (англ. LGBT) – акронім для позначення лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів.

ЛГБТК (англ. LGBTQ) – акронім для позначення лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерів, літера К (англ. Q) для тих, хто ідентифікується як квір або ставить під сумнів свою сексуальну чи гендерну ідентичність;

ЛГБТІКА+ (англ. LGBTQA+) – Лесбійки, геї, бісексуали, трансгендерні люди, інтерсексуали, квіри/невизначені, асексуали тощо;

ГЗН – Гендерно зумовлене насильство;

ОСРЗ – Охорона сексуального і репродуктивного здоров'я;

НУО – Неурядові організації;

АПА – Американська психологічна асоціація;

ЗМІ – Засоби масової інформації;

МОН України – Міністерство освіти і науки України.

ВСТУП

Актуальність. В Україні на сучасному етапі розвитку, під впливом військово-політичного стану, все більше загострюється проблема моральних та загальнолюдських цінностей, міжстатевих стосунків та сексуального виховання. Поняття статі, сексуального виховання та сексуальності протягом всієї історії цікавило людство. Але невірна трактовка та недостатня кількість інформації призводить до негативних тенденцій у сфері сексуального виховання, таких як: відсутність знань про власне тіло та його особливості, нерозуміння того, що таке секс і коли настає відповідальність, може спричиняти появу комплексів у дорослому житті, деформації в сексуальній поведінці, подекуди навіть призводить до небажаних вагітностей, дає підґрунтя до невірної трактовки необхідності сексуальних відносин, прояв масової сексуальної розкутості й уседозволеності серед молоді, може бути поштовхом до набуття хвороб, що передаються статевим шляхом, проституція та злочинність на статевому підґрунті тощо.

Багато молодих людей наближаються до дорослого життя, стикаючись із суперечливими та заплутаними повідомленнями про сексуальність та гендер. Це часто посилюється через збентеження, мовчання та несхвалення відкритого обговорення сексуальних питань дорослими, включаючи батьків і вчителів, саме в той час, коли це найбільше потрібно. У всьому світі існує багато умов, де молоді люди стають статевозрілими і активними в більш ранньому віці. Вони також одружуються пізніше, тим самим подовжуючи період від статевої зрілості до шлюбу.

Процес сексуального виховання триває протягом усього життя, але він є найбільш важливим у дитинстві та підлітковому віці. Це має бути актуальним для різних вікових груп на різних соціальних рівнях, оскільки сексуальність є ключовим питанням у житті всіх людей.

На сучасному етапі розвитку соціологічний супровід сексуальної освіти школярів в Україні є недостатньо розвиненим, це свідчить про потенційну потребу в удосконаленні та ініціативах, спрямованих на усунення прогалин в існуючій системі. Соціологічний супровід сексуальної освіти школярів має на меті створити середовище, чутливе до соціальних і культурних чинників, що впливають на формування сексуальних знань, сприяючи здоровому та усвідомленому підходу до сексуальності в ширшому контексті суспільства.

Задля створення більш надійної та ефективної системи сексуальної освіти, яка б відповідала соціальному та культурному контексту країни актуальним є аналіз усіх чинників, які впливають на формування сексуального виховання та розглянути приклади світових трендів з цього питання.

Аналіз джерел та літератури. Враховуючи міждисциплінарний характер дослідження для аналізу джерельної бази були обрані роботи у галузі сексології, психології, педагогіки та соціології. Дослідження складається з різноманітних джерел інформації.

По-перше, закони та підзаконні акти. Документи, які стосуються питань державної політики у сфері основних орієнтирів виховного процесу учнівської молоді в Україні. Закон України про повну загальну середню освіту. Також навчальні програми для предметів, які включають в себе аспекти сексуального виховання школярів затверджені Міністерством освіти і науки України.

По-друге, це наукові доробки, які безпосередньо стосуються психології сексуальності Діденко С., Браун-Галковська М.; дослідження української традиційної сексуальної культури Кухаренко О.; основи сексології та сексопатології Кожина М., Георгієвська Н., Лещина І., Кришталь В.; дослідження Бялик О., Тарасенко Г. присвячені сучасним особливостям формального сексуального виховання в країнах Євросоюзу, інформаційні джерела та дослідження присвячені основним методам та трендам реалізації сексуального виховання у закладах середньої освіти в провідних країнах ЄС;

Керні Л., Трюдо, Дж., Мартінс, Н. неформальні види сексуального виховання на прикладі світових телевізійних серіалів та реаліті-серіалів направлених на розвиток знань та вмінь у галузі сексуальності, сексуальної поведінки та попередженні підліткової вагітності та передачі ПСШ.

По-третє, це ряд аналітичних довідок, соціологічних досліджень та статистика, а саме дослідження спрямовані на ставлення батьків та вчителів до статевого виховання дітей, які були проведені – «Асоціацією сексологів та сексотерапевтів України», аналітичним центром Cedos у партнерстві з Дослідницькою агенцією Info Sapiens, ГО «Дівчата» за підтримки Українського жіночого фонду, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та інші.

Об'єкт дослідження: процес сексуального виховання українських школярів.

Предмет дослідження: можливість та доцільність соціологічного супроводу процесу сексуального виховання школярів.

Мета дослідження: визначити стан та перспективи соціологічного супроводу процесу сексуального виховання українських школярів в контексті впливу світових трендів.

Відповідно до мети були поставлені наступні **завдання:**

- проаналізувати рівень наукової вивченості та джерельну базу дослідження;
- дослідити сексуальне виховання як систему формування патернів сексуальної поведінки;
- визначити основні методи та форми сексуального виховання школярів;
- охарактеризувати світові тренди сексуального виховання школярів;
- проаналізувати досвід соціологічного супроводу процесу формування сексуальних знань школярів;
- розглянути особливості поширення світових тенденцій сексуального виховання школярів в Україні на прикладі їх впровадження у м. Маріуполь (2022 р.);

- надати практичні рекомендації щодо впровадження соціологічного супроводу сексуального виховання українських школярів в сучасній загальній середній освіті.

Методи дослідження формувалися з урахуванням міждисциплінарного підходу до вивчення проблеми. Для досягнення мети було використано ряд загальнонаукових та спеціальних методи, у тому числі аналіз та синтез, індукція та дедукція, описовий, узагальнення (при дослідженні теоретичних аспектів сексуального виховання школярів); порівняння (при зіставленні загальносвітових тенденцій сексуального виховання школярів з існуючими практиками в Україні); класифікація, статистичний метод (при обробці результатів анкетування та глибинного інтерв'ю); традиційний аналіз літературних джерел, анкетне опитування та глибинне інтерв'ю (для дослідження проблем сексуального виховання українських школярів); прогностичний (дав змогу не тільки визначити позитивний світовий досвід сексуального виховання, а й виявити можливості та надати рекомендації його застосування в Україні) тощо.

Дослідження було виконане на базі Лабораторії соціологічних досліджень МДУ в рамках наукової теми кафедри філософії та соціології «Сучасні аспекти соціокультурної трансформації українського суспільства» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ №0120U105365).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

- було проведено дослідження задля визначення основних проблем сексуального виховання в Україні на сучасному етапі під впливом світових тенденцій з урахуванням емпіричних даних соціологічного опитування школярів міста Маріуполь;

- обґрунтовано доцільність розвитку соціологічного супроводу сексуальної освіти українських школярів;

- було виділено основні практичні рекомендації щодо удосконалення підходів до реалізації сексуального виховання в умовах військово-політичного конфлікту в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання при підготовці до семінарських занять, написанні реферативних досліджень та наукових тез.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладений на 61 сторінках. Робота містить 4 додатки та 21 рисунок на 23 аркушах. Список використаних джерел складається з 93 найменувань на 10 аркушах.

Апробація результатів досліджень. Результати дослідження було представлено на IV Всеукраїнській конференції «Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: Дослідження молодих вчених» (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана м. Київ, 23 лютого 2022 року)

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи було опубліковано 1 статтю у фаховому виданні України, 2 тези доповіді:

1. Бабенко В. Сучасні моделі сексуального виховання учнів країн Євросоюзу. Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 лютого 2022 р.) Київ : КНЕУ, 2022. С. 18-20;

2. Зоська Я. Бабенко В. Світовий досвід сексуального виховання школярів. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія (вид-ня включено до Міжнар. наукометричної бази даних «Index Copernicus International») (збірка у друці);

3. Бабенко В. Обізнаність та ставлення батьків до комплексного сексуального виховання. Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2024 (збірка у друці).

РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

1.1 Комплексна сексуальна освіта як шлях формування відповідного ставлення до збереження репродуктивного здоров'я майбутнього покоління

Проблема сексуального виховання школярів у світі є предметом наукового інтересу, проте в Україні вона залишається слабо вивченою. У той же час, в іноземних країнах наявний значний педагогічний досвід у цій сфері, включаючи провідні ідеї та розробки практичних методик. Наприклад, в Польщі це дослідження проводили М. Браун-Галковська [38], М. Дзевецький [46], З. Іздебський; в Німеччині – К. Вальтль [25], Г. Шмідт [23], А. Флінтнер [25]; у Скандинавських країнах – К. Едгард, Т. Нурміахо [40] та інші.

Дослідження в сфері сучасних тенденцій сексуального виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу проводили такі науковці – О. Бялик [40], Р. Паркер, К. Веллінгз [14], Н. Бейос, Ю. Будеса [3] та Д. Сентеллі [26].

Основні теоретико-методологічні засади сексуального виховання учнівської молоді на різних рівнях освіти важливими є результати таких провідних учених Р. Вестхаймер [42], Г. Моралес [13], Л. Гоні [15].

Основні наукові підходи до поняття «сексуальності» досліджували такі науковці С. Діденко [47] та О. Кухаренко [59].

У сучасних умовах особливо важливими стали дослідження, що охоплюють сферу сексуального виховання саме школярів Д. Голдмен [7], А. Сталхофер [10], Д. Валкер, А. Вівер, Д. Вуді [33].

Досліджували аспекти навчання вчителів з питань сексуального виховання школярів та визначення їх компетенцій у цій області Б. Гузмен [8], А. Какаволіз [12] та М. Счелехофер-Саттон [8].

Д. Мілтон та Дж. Мілтоном [33] пропонують аналізувати виховання молоді з питань статевої рівності на трьох різних рівнях: макрорівень (індивідуальний рівень), мезорівень (організаційний рівень) і мікрорівень (рівень громадської або державної політики). Цей підхід визнає взаємозв'язок між особистістю та соціально-політичним оточенням.

Л. Гоні, Б. Іглесіас [15], Г. Мекногхтон, Ю. Сіелерт [27], М. Счетце [22] досліджували питання гендеру.

На сьогоднішній день увага світової спільноти до питань сексуального виховання значно зросла, зокрема у розвинених країнах, де це стало окремим напрямком виховання. Неоднозначність у визначенні та відношенні до сексуального виховання також притаманна Україні. Тут головними соціальними інститутами, що займаються цим, залишаються сім'я та релігійні установи. В українській шкільній системі, хоча є окремі теми, які входять до програм навчальних дисциплін та виховні заходи, присвячені сексуальному вихованню, вони не забезпечують необхідної комплексності, поступовості та системності, які є ключовими для ефективного сексуального виховання.

Досвід розвинених країн переконливо свідчить, що введення навчальних програм з сексуальної освіти дозволяє сформувати у молоді відповідальне ставлення до збереження психологічного та фізичного здоров'я. Це, в свою чергу, сприяє повному самовираженню підлітків у майбутньому, запобігає помилкам та сприяє створенню здорового нащадку та щасливої сім'ї [64;60]. В Україні, хоча предмет «Сексуальна освіта» не є окремим навчальним курсом у загальноосвітніх школах, він включений у зміст обов'язкових предметів, таких як «Я досліджую світ» [66], «Основи здоров'я» [65] та «Біологія» [67], і розглядається під час класних годин та факультативних курсів, які входять до нормативно-правової база з питань виховної роботи.

У початкових класах на уроках «Основи здоров'я» вчителя розповідають про розвиток підлітків, основні атрибути, строки та темпи фізіологічного

дозрівання, а також культуру вияву почуттів та навчають розрізняти маніпуляції та протистояти сексуальному тиску. Починаючи з 8 класу, низка питань, таких як стать і статеві ролі, гендерні стереотипи, міжстатеві стосунки, статеve дозрівання, причини та наслідки ранніх сексуальних відносин, підліткова вагітність, передача статевим шляхом інфекцій, відмова від небезпечних пропозицій, протидія сексуальному насиллю, розглядаються під час уроків [64]. У 9 класі теми сексуальної освіти розширюються, включаючи сімейні цінності, готовність до подружнього життя, фактори, що впливають на репродуктивне здоров'я майбутньої сім'ї, школу майбутніх батьків, загрозу ранніх сексуальних стосунків, ВІЛ/СНІД та інші [64].

Елементи сексуальної освіти також входять у програму з «Біології» для 10 класу. У темі «Репродукція та розвиток» вивчаються питання ранньої вагітності, порушення процесів запліднення, біосоціальні аспекти репродукції людини, регуляція розмноження, репродуктивне здоров'я, перспективи репродуктивної медицини та відповідальне планування майбутньої сім'ї [64].

Таким чином, ґрунтовної секс-освіти як такої в Україні на сучасному етапі немає. Як відзвук є лише окремі уроки в рамках навчальних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я». У підручниках є розділи про ВІЛ/СНІД. І в рамках цих уроків пропонують утримуватися від сексу та зовсім не пояснюють, як себе захистити, що таке сексуальний розвиток людини, сексуальність, сексуальна поведінка тощо. Але просвітництво та допомога підліткам не входять у цикл освітнього процесу [92].

Переходячи до понятійно-категоріального апарату необхідно пам'ятати, що шлях вірного вирішення будь-якої проблеми у дослідженні в значній мірі залежить саме від ясного трактування основних використовуваних термінів. Аналіз цих термінів допомагає виявити приховані умови існування об'єкту та предмету дослідження, а кожен термін має бути визначений чітко та прозоро. Точне тлумачення змісту кожного

поняття та їх систематизація дозволяють визначити справжні передумови для проведення наукового дослідження.

Під час аналізу наукової літератури для визначення області застосування досліджуваних термінів та розкриття їх ролі в нашому дослідженні, ми розпочали розгляд основних понять дослідження, з таких як «сексуальне виховання» та «сексуальна освіта».

Сексуальне виховання визначається як відповідний віку, культурно релевантний підхід до навчання про секс, сексуальність та міжособистісні стосунки шляхом надання науково точної, реалістичної інформації без засуджень [28].

Сексуальна освіта – це процес надання інформації та навичок, пов'язаних із сексуальністю та міжособистісними відносинами, з метою формування здорового та відповідального ставлення до сексу та свого тіла [91].

Хоча терміни «сексуальне виховання» та «сексуальна освіта» часто використовуються як синоніми, вони можуть мати деякі відмінності у своєму тлумаченні:

Сексуальне виховання:

- Ширший термін, який включає в себе різноманітні аспекти формування особистості та соціальної адаптації, пов'язані з сексуальністю;
- Враховує вплив сім'ї, суспільства, культури, релігійних установ та інших чинників на розвиток індивіда у сексуальній сфері.

Сексуальна освіта:

- Більше спрямована на формальний навчальний процес, де передається інформація та навички щодо сексуального здоров'я, безпеки, відносин і репродуктивного здоров'я.
- Зазвичай пов'язана з програмами у школах або інших освітніх установах і має конкретні цілі, такі як запобігання захворювань, неплідності, та формування навичок прийняття відповідальних рішень.

У сутності, обидва терміни охоплюють процеси формування здорової та відповідальної сексуальної поведінки, але різні за своєю спрямованістю та обсягом впливу.

В основі сексуального виховання стоїть термін «секс». Задля кращого розуміння цього поняття необхідно позбутися від всіх табу, пов'язаних з цим поняттям. Існують різні підходи до трактовки цього поняття:

По-перше, секс є сферою близьких людських відносин, орієнтованою на задоволення статевого потягу (в узькому сенсі - акт коїтусу). Цей процес обумовлений інстинктом розмноження і є однією з основних фізіологічних потреб людського організму, приносячи користь для здоров'я, та різні люди займаються сексом з різних причин – для одних сексуальна активність пов'язана з вродженим потягом і хтивістю, а для інших це лише спосіб продовження роду [42;47].

По-друге, можемо підкреслити що секс – це основний, абсолютно унікальний інформаційно-емоційний канал, основною задачею якого є репродуктивна функція (Додаток В).

По-третє, це форма біологічної взаємодії між людьми, яка у першу чергу полягає в умінні розуміти бажання один одного, намагаючись принести задоволення, а Фрейд в свою чергу зазначав, що секс – це використання організму для насолоди прихильністю, пристрасстю та любов'ю. Однак в звичайному розумінні – це різновид поведінки, в якому виражається внутрішній порив або бажання отримання задоволення [92].

Таким чином можемо визначити, що секс – це унікальний інформаційно-емоційний канал, який обумовлений основними фізіологічними потребами людського організму, орієнтований на задоволення статевого потягу та виконує репродуктивну функцію. Також окрім розуміння поняття «секс», необхідно мати уявлення про такі поняття:

Лише утримання – форма статевого виховання, яка вчить, що відсутність сексу поза шлюбом є єдиним морально прийнятним варіантом для молоді та єдиним безпечним і ефективним способом запобігання

небажаний вагітності та ПСШ. У ньому, як правило, не обговорюються методи контрацепції чи презервативи, якщо тільки не підкреслюється рівень їх невдачі. На перевагу методу утримання є метод комплексного статевого виховання – це форма статевого виховання, яка має на меті дати учням знання, ставлення, навички та цінності, щоб зробити правильний і здоровий вибір у своєму сексуальному житті. Містить інформацію про презервативи та засоби контрацепції, а також про утримання [42].

Сексуальність людини є природною частиною людського розвитку на кожному етапі життя і включає фізичні, психологічні та соціальні компоненти [28].

Сексуальність є центральним аспектом буття людини протягом усього життя і охоплює стать, гендерні ідентичності та ролі, сексуальну орієнтацію, еротику, задоволення, близькість та відтворення. Сексуальність виражається в думках, фантазіях, бажаннях, переконаннях, установках, цінностях, поведінці, практиках, ролях і відносинах. Хоча сексуальність може включати всі ці виміри, не всі вони завжди виражені. На сексуальність впливає взаємодія біологічних, психологічних, соціальних, економічних, політичних, етичних, правових, історичних, релігійних і духовних факторів [35].

Сексуальність є центральною для того, щоб бути людиною; не обмежується певними віковими групами; вона тісно пов'язана зі статтю; вона включає різні сексуальні орієнтації. Сексуальність охоплює більше, ніж просто поведінкові елементи, і вона може сильно відрізнитися в залежності від широкого спектру впливів. Визначення опосередковано вказує на те, що сексуальне виховання також слід інтерпретувати як охоплення набагато ширшої та набагато різноманітнішої сфери, ніж «освіта щодо сексуальної поведінки» [28].

Підлітки досліджують свою сексуальність. У більшості випадків ця розвідка є нормативною і не має негативних наслідків. Однак іноді компульсивна сексуальна поведінка розвивається і підтримується. У цих

випадках його потрібно лікувати, інакше це вплине на функціонування та стосунки в дорослому віці.

Захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ) – інфекція, що передається статевим шляхом, спричинена бактеріями, вірусами або паразитами [88]. Контрацептиви – пристрій або препарат, призначений для запобігання небажаної вагітності та допомагає захиститися від ЗПСШ шляхом перешкоджання нормальному процесу овуляції, запліднення та імплантації. Також в рамках цього поняття можливо виділити кілька хвороб, що передаються статевим шляхом – ВІЛ являються вірусом, який атакує імунну систему організму і може призвести до СНІДу (остання стадія ВІЛ-інфекції; це коли імунна система організму сильно пошкоджена через вірус), якщо його не лікувати [88]. Доступ до повної та точної інформації про ВІЛ, СНІД та сексуальне здоров'я визнано на міжнародному рівні основним правом людини та необхідним для реалізації права людини на найвищий досяжний рівень здоров'я.

Підліткова вагітність – це вагітність, яка настає у жінки віком до 20 років, включаючи дівчат віком до 12,5 років [46].

Однією з основних категорій сексуального виховання є гендер. Як і раса, це соціальна конструкція з реальними наслідками, особливо для тих, хто не відповідає гендерним бінарним системам. Щоб описати гендер як поняття, нам потрібно розширити мову, яку ми використовуємо для опису статі, за межі «чоловічого» чи «жіночого». Гендерна ідентичність або те, як людина думає про гендер і самоідентифікується, може бути жінка, чоловік або гендерквір.

Гендерне вираження або спосіб демонстрації статі (на основі традиційних гендерно-рольових норм, пов'язаних з одягом, поведінкою та взаємодією) може бути жіночим, чоловічим, андрогінним або десь по всьому спектру. Хоча гендер традиційно розглядали в бінарних термінах (чоловік чи жінка), все частіше гендер розглядається як спектр; однак наш словниковий

запас все ще обмежений з точки зору способів, якими ми описуємо гендерну ідентичність.

Гетеронормативність – означає, що гетеросексуальність є нормою та домінує над іншими формами прояву сексуальності.

Сексуальна орієнтація – особистість того, хто вас приваблює і з ким ви хочете мати стосунки, включаючи геїв, лесбіянок, гетеросексуалів, бісексуалів і асексуалів [47].

Сексуальний розвиток людини являється процесом, що включає в себе фізичний, психологічний, емоційний, соціальний та культурний виміри. Він також нерозривно пов'язаний з розвитком власної ідентичності і розгортається в певних соціально-економічних та культурних контекстах. Передача культурних цінностей від одного покоління до наступного є важливою частиною соціалізації; воно включає цінності, пов'язані з гендером і сексуальністю. У багатьох громадах молоді люди стикаються з різними джерелами інформації та цінностей (наприклад, від батьків, релігійні установи, вчителів, інформаційні джерела, ЗМІ та однолітків). Вони часто дають їм альтернативні або навіть в деяких випадках суперечливі цінності та трактування понять щодо статі, гендерної рівності та сексуальності. Крім того, батьки часто не бажають брати участь у обговоренні сексуальних питань з дітьми через культурні норми, власне незнання або дискомфорт [77].

У багатьох культурах статеве дозрівання є часом соціальних, а також фізичних змін підлітків. Для хлопчиків статеве дозрівання може стати шляхом до збільшення свободи, мобільності та соціальних можливостей. Це також може бути у випадку з дівчатами, але в інших випадках статеве дозрівання для дівчат може свідчити про припинення шкільного навчання та мобільність і початок дорослого життя з одруженням і народженням дитини, як очікувані можливості в найближчому майбутньому.

Також необхідно точно зазначити вік, з якого починається сексуальне виховання та сексуальна освіта. Він коливається від п'яти років (у Португалії) до 14 років (в Іспанії, Італії та на Кіпрі). У цьому контексті

важливим є термін «відповідний віку» або «відповідний розвитку», оскільки не всі діти розвиваються однаково. Тим не менш, термін «відповідний віку» використовується як трактування визначенню віку та розвитку, відноситься до поступового розвитку того, що цікавить, що є актуальним і який рівень деталізації необхідний у певному віці або фазі розвитку. Чотирирічна дитина може запитати, звідки беруться діти, і відповідь «з маминого животика» зазвичай достатня і відповідає віку, та дитина лише згодом може задуматися «а як дитина потрапила до маминого животика?», і в цьому віці інша відповідь буде відповідною віку. Відповідь, яка не підходить: «Ти занадто молодий для цього!». Відповідність віку пояснює, чому одні й ті самі теми сексуального виховання можуть потребувати перегляду в різному віці, з віком вони будуть досліджені більш всебічно [77].

Діапазон сексуальної активності людини досить різноманітний, і важко відрізнити нормальну сексуальну поведінку від аномальної за формою та частотою. Компульсивна сексуальна поведінка – це не стільки форма або частота сексуальної поведінки; скоріше, це модель сексуальної поведінки, яка спочатку приносить задоволення, але стає невиконаною, саморуйнівною і яку людина не в змозі зупинити. Під компульсивною сексуальною поведінкою розуміється втрата контролю над своїми сексуальними думками та поведінкою, що спричиняє негативні наслідки у житті [84].

Сексуальна поведінка може бути викликана або змінена кількома факторами: нормальним розвитком, реакцією батьків на поведінку, змінами в сімейних стресових факторах і доступом до сексуального матеріалу. Наприклад, новітні технології, такі як Інтернет, чати та текстові повідомлення, розширили можливість ознайомлення дітей із інформацією відверто сексуального характеру. ЗМІ та музика забезпечують частіший вплив сексуального матеріалу; на телебаченні відбувається в середньому вісім статевих актів на годину, що з 1976 року збільшилося більш ніж в чотири рази [54]. Однак сексуальна поведінка, яка не відповідає розвитку, вимагає оцінки додаткових факторів, таких як розлади поведінки у дитини, а

також насильство, зловживання, та занедбаність у домі. Лікарі можуть бути цінним ресурсом для батьків, надаючи випереджувальні вказівки щодо поширеної сексуальної поведінки дітей та диференціюючи відповідну віку нормативну сексуальну поведінку від проблем сексуальної поведінки. Стратегії управління повинні бути зосереджені на відповідній реакції батьків на поведінку підлітків для подальшої її оцінки [47].

Сексуальну поведінку слід інтерпретувати з урахуванням кількох факторів: погляду батьків на сексуальність, сімейних стресових факторів, культурного походження, релігійної приналежності та організації денного догляду. Матері з більшою кількістю років освіти частіше вважають сексуальну поведінку дітей нормальною і визнають цю поведінку у своїх дітей, ніж матері з меншою освітою, які рідше вважають сексуальну поведінку дітей нормальною [8]. Батьки, які розглядають всю сексуальну поведінку як неприйнятну може вказувати на те, що поведінка є руйнівною та ненормальною, коли вона може бути в межах норми розвитку. Надмірна реакція батьків на сексуальну поведінку також може посилити цю поведінку, якщо дитина заінтригована або підсилена стражданням та/або реакцією батьків. У таких ситуаціях, можливо необхідно вирішити дискомфорт батьків у зв'язку з сексуальністю, особливо якщо реакція батьків викликає у дитини більш аберантну та/або девіантну поведінку [59].

Сексуальне здоров'я є станом фізичного, емоційного, психічного та соціального благополуччя по відношенню до сексуальності; це не просто відсутність хвороби, дисфункції чи вад. Сексуальне здоров'я включає:

- репродуктивне здоров'я,
- повага до цілісності тіла;
- право на свободу вибору партнера;
- самостійно вирішувати, бути сексуально активним чи ні;
- статеві стосунки за згодою;
- шлюб за згодою;
- вирішувати, мати дітей чи ні, і коли саме;

- вести безпечне та приємне сексуальне життя [35].

У цьому визначенні основна увага приділяється сексуальності як позитивному людському потенціалу. Чітко визнана потреба в знаннях і навичках, необхідних для запобігання сексуальним розладам, стоїть на другому місці після цього загального позитивного підходу. Крім того, сексуальна освіта має ґрунтуватися на міжнародно визнаних правах людини, зокрема на праві знати, яке передує запобіганню захворюванням [74].

Таким чином, сексуальне виховання може допомогти у дослідженні власної сексуальності, а також запобігти ризику незапланованої вагітності та ЗПСШ, надаючи молодим людям інформацію про репродуктивні проблеми та заохочуючи до постійного використання засобів контрацепції або захисту від ЗПСШ. Організація сексуального виховання здійснюється на різних рівнях, по-перше інститут сім'ї, який дає перші знання у сфері сексуальної освіти, по-друге інститут освіти та церкви. Та по-третє базовий елемент організації всіх інститутів – держава.

1.2 Методи та форми сексуального виховання школярів

У процесі дорослішання діти та підлітки поступово засвоюють знання та формують образи, цінності, ставлення та навички, пов'язані з людським тілом, інтимними стосунками та сексуальністю. Для цього вони використовують різноманітні джерела інформації. Найважливішими, особливо на ранніх етапах розвитку, є неформальні джерела, у першу чергу – батьки, які виступають найбільш важливими чинниками впливу у молодшому віці. Роль фахівців, незалежно від того, чи вони медичні, педагогічні, соціальні чи психологічні, у цьому процесі зазвичай не виявляється яскраво, оскільки люди звертаються до них майже виключно тоді, коли виникає проблема, яку може вирішити лише фахівець. Однак зростаючий акцент на запобіганні проблем у західній культурі загалом, що

також стосується сфери інтимності та сексуальності, викликав заклики до більш активного залучення професіоналів у цій сфері [28].

Важливо підкреслити, що молоді люди потребують як неформальної, так і формальної сексуальної освіти. Не слід протиставляти ці два компонента; вони доповнюють один одного. З одного боку, молоді люди потребують любові, простору та підтримки в повсякденному соціальному середовищі, щоб розвивати свою сексуальну ідентичність, а з іншого боку, вони також повинні отримати специфічні знання, ставлення та навички, в яких важливу роль відіграють професіонали. Основними постачальниками професійної інформації та освіти є школи; навчальні книги, брошури, листівки та освітні сайти в Інтернеті; освітні радіо- і телевізійні програми і, нарешті, постачальники медичних послуг. Тобто необхідно щоб в комплексі працювали сексуальне виховання та сексуальна освіта [28].

Соціологи представляють три основні теоретичні підходи та вивчають роль, яку відіграє сексуальність у сучасному суспільному житті. Вчені визнають, що сексуальність продовжує залишатися важливою і визначальною соціальною позицією і що спосіб, у який сексуальність конструюється, має значний вплив на сприйняття, взаємодію і результати.

Структурний функціоналізм. Коли йдеться про сексуальність, функціоналісти наголошують на важливості регулювання сексуальної поведінки для забезпечення подружньої згуртованості, сімейної та соціальної стабільності. Оскільки функціоналісти вважають сім'ю найголовнішим компонентом суспільства, вони постійно приділяють їй особливу увагу і виступають за соціальні механізми, які сприяють збереженню сім'ї. Талкотт Парсонс (Talcott Parsons, 1955), вже давно стверджують, що регулювання сексуальної активності є важливою функцією сім'ї. Соціальні норми, що оточують сімейне життя, традиційно заохочували сексуальну активність в межах сімейної одиниці (шлюб) і не заохочували активність поза нею (дошлюбні та позашлюбні статеві стосунки) [33].

Теорія конфлікту. З точки зору теорії конфлікту, сексуальність є ще однією сферою, в якій існує диференціація влади і де домінуючі групи активно працюють над просуванням свого світогляду та економічних інтересів [33].

Символічний інтеракціонізм. Інтеракціоністи зосереджуються на значеннях, пов'язаних із сексуальністю та сексуальною орієнтацією. Оскільки в американському суспільстві жіночність знецінюється, ті, хто приймає такі риси, стають об'єктом висміювання; особливо це стосується хлопчиків і чоловіків. Так само, як маскуліність є символічною нормою, так і гетеросексуальність стала означати нормальність. До 1973 року Американська психологічна асоціація (АПА) визначала гомосексуальність як ненормальний або девіантний розлад. Інтеракціоністська теорія навішування ярликів визнає, що це мало вплив. До 1973 року АПА мала великий вплив на формування суспільного ставлення до гомосексуальності, визначаючи її як патологію. Сьогодні АПА не вказує на зв'язок між сексуальною орієнтацією та психопатологією і розглядає гомосексуальність як нормальний аспект людської сексуальності (АПА 2008) [33].

Теорія Квірів. Це новий підхід, який кидає виклик суспільним нормам щодо гендерних ролей і ставить під сумнів традиційні концептуалізації сексуальної орієнтації. Ця теорія відкидає двійкові класифікації (гетеросексуал/гомосексуал, чоловік/жінка) і наголошує на необхідності більш гнучкого, плавного розуміння сексуальності, сприяння змінам, переговорам і свободі [33].

В соціології розуміння статі, гендеру та сексуальності має вирішальне значення для підвищення обізнаності про нерівність, з якою стикаються жінки, маргіналізовані групи, гомосексуали і трансгендери.

Сексуальне виховання школярів є важливою складовою загального виховання, але воно повинно бути проведене з урахуванням вікових особливостей дітей та з увагою до їхніх етичних та культурних цінностей. Нижче наведено деякі методи та форми сексуального виховання школярів:

Уроки з біології та гігієни:

- *Пояснення статевого розвитку, фізіології тіла.* Статевий розвиток та фізіологія тіла є важливою частиною сексуальної освіти, яка допомагає дітям та підліткам зрозуміти зміни, які відбуваються в їхньому організмі під час статевого дозрівання. Нижче наведено основні аспекти статевого розвитку та фізіології тіла:

Статевий розвиток включає в себе такі аспекти як:

Статеве дозрівання. Необхідно коректно надавати вказівки на те, що статеве дозрівання – це природний процес, який відбувається у певний період життя (підлітковий період); зазначення основних етапів: початок підліткового періоду, зміни у рості та розвитку внутрішніх і зовнішніх статевих органів [39]. Зміни в зовнішності (зростання грудей у дівчат та голосових змін у хлопців; зміни форми тіла, росту волосся в пахвинах та під пахвами) та пояснення процесу менструації у дівчат; зазначення, що це природний аспект жіночого статевого циклу та можливі зміни у фізичному та емоційному стані [42].

Фізіологія тіла. Визначення ролі статевих органів у виробленні та транспортуванні статевих клітин (сперматозоїдів та яйцеклітин); обговорення функцій яєчників, яєчок, матки, статевих шляхів. Також необхідно в рамках сексуальної освіти правильно зазначати на ролі гормонів у регулюванні різних процесів у тілі, включаючи статевий розвиток; обговорення гормонів, таких як естрогени та тестостерон [42].

Ці відомості в рамках сексуальної освіти слід надавати у доступній формі, враховуючи вікові особливості аудиторії, і сприяти формуванню здорового ставлення до власного тіла та розуміння його функцій. Крім того, важливо відповідати на питання та надавати підтримку дітям у процесі їхнього статевого розвитку. Також необхідно пристосовуватися до підлітків та відчувати настрої у аудиторії, якщо освітяни не готові відкрито розмовляти, то необхідно застосовувати такі соціологічні методи як анкетування або тестування задля збільшення контакту та виявленні

основних прогалин у поданих просвітницьких матеріалах та подальшому корегуванню їх.

Розповідь про основні аспекти гігієни, здоров'я та попередження захворювань. Основні аспекти гігієни, здоров'я та попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, є важливою частиною сексуальної освіти та збереження загального фізичного та психічного благополуччя, а саме:

Гігієна статевих органів. Забезпечення гігієни та здоров'я статевих органів, правильне використання методів контрацепції та освіта щодо ЗПСШ є важливими аспектами сексуальної освіти та збереження фізичного та емоційного здоров'я.

Захист від захворювань, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ):

Використання бар'єрних методів контрацепції. Правильне використання презервативів як ефективного засобу захисту від ЗПСШ та неконтрольованої вагітності; інструкції з коректного надягання та видалення презервативів. Також необхідно розповідати про важливість регулярних медичних оглядів та тестувань для виявлення та лікування ЗПСШ на ранніх стадіях; проведення тестів на ВІЛ та інші інфекції при зміні партнерів або при випадках незахищеного сексу.

Освіта та усвідомлення:

- Інформаційна освіта. Пояснення того, як ЗПСШ передаються та як їх можна уникнути; освіта стосовно відповідального сексуального поведінки та важливості взаємного порозуміння з партнером.

- Консультування та підтримка. Надання консультацій та психологічної підтримки для тих, хто має ризик зараження або вже має захворювання.

Важливість взаємоповаги та консенсусу:

Здорові стосунки. Заохочення до взаємоповаги, відкритості та чесності у відносинах; пояснення, що рішення про вживання захисту є відповідальністю обох партнерів. Важливо, щоб ця інформація була

доступною, зрозумілою та сприяла формуванню свідомого підходу до власного здоров'я та стосунків.

Батьківські збори та лекції:

- Організація зустрічей з батьками для обговорення питань сексуального виховання.

Організація зустрічей з батьками для обговорення питань сексуального виховання є важливим етапом в створенні відкритого та довірчого середовища, де батьки можуть отримати необхідну інформацію та розглядати питання, пов'язані з сексуальністю своїх дітей. Підготовка таких зустрічей є ефективним способом збільшення рівня обізнаності батьків та сприяє створенню відкритого середовища для обговорення чутливих тем.

- Проведення лекцій для батьків щодо методів розмов із дітьми про сексуальні питання.

Проведення лекцій для батьків щодо методів розмов із дітьми про сексуальні питання є важливим компонентом сексуальної освіти та сприяє створенню відкритого та взаєморозуміючого оточення для дітей. Організація лекцій – це не тільки можливість подати інформацію, а й взаємна обмін думками та досвідом. Важливо створювати позитивну та відкриту атмосферу для співпраці та обговорення сексуального виховання.

Тренінги та семінари:

- Залучення спеціалістів (психологів, сексологів та соціологів) для проведення тренінгів та семінарів для школярів.

У сучасному світі, де сексуальна освіта стає необхідною частиною навчання, залучення психологів та сексологів для проведення тренінгів має ключове значення. Фахові знання цих спеціалістів надають авторитет та глибину інформації, що сприяє ефективному усвідомленню матеріалу. Відкритий діалог, адаптація програм до вікових груп, практичні тренінги та наголошення на психологічному здоров'ї – це лише кілька переваг.

Залучення фахівців також підтримує вчителів та батьків, сприяючи створенню цілісного та відповідального підходу до сексуальної освіти в

школі. Цей підхід не тільки передбачає передачу інформації, але й формує здорові та свідомі підлітки, готові відповідати викликам життя. Також цей метод дасть можливість вирівняти усі прогалини у знаннях дітей про власне тіло, сексуальність та сексуальну поведінку. Це буде для підлітків новим поглядом на існуючі питання та проблеми, який іноді може суттєво відрізнятись від застарілих тем, які прописані у освітніх програмах.

- *Дискусії та рольові ігри для формування правильного ставлення до сексуальності.* Використання дискусій та рольових ігор виявляється ефективним методом формування правильного ставлення до сексуальності серед молоді.

Дискусії надають учням можливість висловити свої погляди та думки на чутливі теми, стимулюючи відкритий діалог та взаєморозуміння. Цей формат дозволяє учням обговорювати етичні та соціокультурні аспекти сексуальності, а також вислуховувати різні погляди, що сприяє розвитку критичного мислення та толерантності.

Рольові ігри, у свою чергу, надають можливість учням випробувати різні сценарії та ситуації, пов'язані зі стосунками та сексуальністю. Це не лише допомагає засвоїти теоретичні знання, але й надає можливість розвивати практичні навички у вирішенні проблем та прийнятті відповідальних рішень.

Об'єднання дискусій та рольових ігор створює комплексний підхід до сексуальної освіти, акцентуючи увагу на інтерактивному та особистісно-орієнтованому навчанні. Це важливо, оскільки воно враховує різні стилі навчання учнів та надає можливість кожному власноруч досліджувати та усвідомлювати аспекти сексуальності.

Усе це сприяє формуванню не лише знань, але й позитивного та відповідального ставлення до сексуальності. Дискусії та рольові ігри вирішують важливе завдання – забезпечують навчання, яке не тільки передає інформацію, але і вчить молодь жити здорово та поважати себе та інших в області інтимних відносин [50].

Інформаційні матеріали:

- *Розробка та розповсюдження буклетів, брошур, відеоматеріалів з інформацією про сексуальне здоров'я.* Важливо адаптувати їх до різних аудиторій та робити доступними для сприйняття. Матеріали повинні містити конкретні поради для поліпшення сексуального здоров'я. Залучення фахівців для перевірки інформації та тестування матеріалів є критичним. Розповсюдження повинно відбуватися через різноманітні канали, залучаючи громаду до розробки проєкту. Всі ці етапи спрямовані на створення відкритого, здорового та відповідального ставлення до сексу в суспільстві [50].

- *Використання мультимедійних засобів для навчання сексуальному вихованню* є ефективним методом, що дозволяє візуалізувати інформацію та зробити навчання більш доступним. Використання аудіо, відео та інтерактивних засобів сприяє залученню учнів, полегшує розуміння матеріалу та сприяє активному засвоєнню знань у сфері сексуального виховання.

Прикладом може слугувати дослідження, яке було проведено Roberto, Zimmerman, Carlyle, Abner у 2007 в школах Англії присвячене методиці викладання з використанням сучасних технологій. Для учнів середніх і старших класів пропонується комп'ютерний курс зі статевого виховання. Ідея такого підходу ґрунтується на високому інтересі підлітків до сучасних технологій та їхньому використанні. Мета програми полягала в тому, щоб заохотити учнів до більш активного засвоєння навчального матеріалу і серйозного ставлення до курсу. Дослідження показало позитивні результати і більш позитивне ставлення підлітків до обговорення сексу [29].

Наявність програми статевого виховання для учнів середніх і старших класів може допомогти учням розслабитися в комфортних умовах приватного життя і дізнатися про власне тіло і секс. Перебування за екраном комп'ютера не так лякає, як зустріч з дорослим віч-на-віч. Чати в онлайн-програмах статевого виховання дозволяють учням ставити будь-які питання,

на які вони хочуть отримати відповідь, не відчуваючи сорому чи незручності. Хоча онлайн-програми статевого виховання усувають незручні моменти, які могли б виникнути при особистому спілкуванні, вони заважають задовольнити емоційні потреби учня. Вивчення сексу в Інтернеті не надає підлітку тієї емоційної підтримки, яку він міг би отримати під час фізичної розмови. Турботливий тон і жести є важливим фактором у відносинах між вчителем і учнем. Слова можуть сприйматися інакше в Інтернеті, ніж при особистій зустрічі. Крім того, конфіденційність може бути легко порушена в Інтернеті, оскільки інформація не є повністю захищеною в мережі.

Інтеграція у загальну освіту:

- *Включення тем сексуального виховання у навчальні плани та програми є важливим кроком у сучасній освіті. Це дозволяє забезпечити систематичну та компетентну передачу інформації про сексуальність, адаптовану до потреб учнів. Такий підхід сприяє формуванню свідомого та відповідального ставлення до аспектів сексуального життя.*

- *Розгляд питань етики, взаємоповаги та консенсусу у відносинах. Детальний розгляд питань етики, взаємоповаги та консенсусу у відносинах є ключовим для побудови здорових та поважних міжособистісних стосунків. Врахування цих аспектів допомагає встановити етичні межі, розвивати повагу до інших та досягати взаємної згоди, що сприяє гармонії у відносинах.*

Психологічна підтримка:

- *Забезпечення можливості для учнів консультиватися з психологами щодо сексуальних питань. Створення можливостей для учнів консультиватися з психологами щодо сексуальних питань є важливим аспектом сучасного підходу до сексуального виховання. Це надає учням безпечне та конфіденційне середовище для отримання професійної підтримки, розуміння своїх емоцій та отримання необхідної інформації [54].*

- *Формування психологічної стійкості та вміння розв'язувати проблеми у відносинах є важливим аспектом освіти. Це включає розвиток емоційної стійкості, навичок комунікації та вміння конструктивно*

вирішувати конфлікти, що сприяє формуванню здорових та гармонійних міжособистісних відносин.

Етичне виховання:

- *Виховання у школярів відповідального ставлення до своєї та чужої сексуальності є важливим завданням сучасної освіти. Це передбачає надання інформації про здоровий розвиток, виховання етичних цінностей, а також розвиток вмінь і навичок у взаємодії та спілкуванні в сфері сексуальних відносин. Стимулюючи повагу до власної і іншої особистості, такий підхід сприяє формуванню відповідального та усвідомленого підходу до сексуальності в молодшому поколінні.*

- *Підкреслення важливості дотримання моральних норм та взаємоповаги виявляється критичним для формування здорового та етичного підходу до сексуальності. Врахування моральних аспектів допомагає визначати межі та норми в інтимних відносинах, сприяє розвитку відповідальності та етичного поведіння.*

Взаємоповага в контексті сексуальної освіти визначається як повага до особистого простору, визнання прав та гідності інших. Це розвиває учнівське розуміння важливості взаємного згоди, забезпечуючи безпечне та поважне середовище для обговорення тем сексуальної природи.

Практичне навчання моральним цінностям у сексуальній освіті сприяє формуванню свідомих, етично налаштованих особистостей, які розуміють важливість взаємоповаги та відповідальності в сфері інтимних відносин. Такий підхід сприяє створенню культури, що ґрунтується на повазі до індивідуальності та дотриманні моральних норм у сфері сексуального здоров'я.

Отже, щоб сексуальне виховання було відкритим, безпечним та враховувало різноманіття культур, релігій та інших аспектів. Родина та школа повинні спільно працювати над формуванням здорового, позитивного ставлення до сексуальності у молоді.

РОЗДІЛ 2. СВІТОВІ ТРЕНДИ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

2.1 Основні тенденції сексуального виховання школярів

Сучасний етап творення демократичної, незалежної та правової держави супроводжується інтеграційними процесами до загальноєвропейських стандартів в усіх сферах життєдіяльності людей. Інтеграційні тенденції у сфері освіти спонукають провідних фахівців до детальнішого вивчення та адаптації у сучасних умовах позитивного зарубіжного освітнього досвіду, в якому приділяють особливу увагу на формування позитивного ставлення до сексуальної поведінки, сексуальності як частини фізичного і психічного здоров'я людини [40].

Сексуальне виховання відзначає свої початки у другій половині XVIII століття. Один із піонерів у цій області – визнаний соціолог та сексолог з Норвегії Е. Сандтом. У XIX столітті він став одним із перших офіційних дослідників сексуального виховання, і його дослідження норвезької моралі отримало початок з систематичного реєстрування позашлюбних народжень у країні. Це дослідження виявило значну сексуальну активність серед менш забезпечених верств населення, що суперечило моральним стандартам Вікторіанської Англії [39].

У Європі сексуальна освіта як предмет шкільної програми має півстолітню історію, більше ніж у будь-якій іншій частині світу. Офіційно це почалося у Швеції, коли в 1955 році цей предмет став обов'язковим у всіх школах. На практиці для інтеграції предмета в навчальні програми знадобилося багато років, оскільки розробка методичних рекомендацій, посібників та інших навчальних матеріалів, а також задля навчання вчителів, потребувалося досить багато років [28].

У 1970-х і 1980-х роках багато інших західноєвропейських країн запровадили сексуальне виховання, спочатку в скандинавських країнах, але також і в інших країнах. Наприклад, у Німеччині було запроваджено у 1968 році, а в Австрії – у 1970 році. У Нідерландах та Швейцарії воно також почало діяти у 1970-х роках, хоча через високий ступінь незалежності шкіл (або кантонів у випадку Швейцарії) це не відразу стало обов'язковим. Запровадження шкільного сексуального виховання тривало в останнє десятиліття 20-го і перше десятиліття 21-го століття, спочатку у Франції, Великобританії та деяких інших західноєвропейських країнах, а поступово, пізніше, в країнах південної Європи, зокрема Португалії та Іспанія. Навіть в Ірландії, де релігійні опозиція традиційно була сильною, сексуальне виховання стало обов'язковим в початкових і середніх школах у 2003 році. Лише в кількох державах-членах Європейського Союзу, особливо в Південній Європі, сексуальна освіта ще не введена в школах [28].

Далі представлено досвід провідних країн ЄС з питань статевого виховання, основні методики, прийоми та види проведення уроків зі школярами.

Швеція є добре розвиненою країною з точки зору сексуальної освіти [89]. У 1955 році це була перша країна, яка зробила сексуальну та гендерну освіту обов'язковою. Відтоді Швеція постійно оновлювала свою шкільну програму на цю тему, щоб бути в курсі змін часу. У 2011 році були ухвалені нові закони, які мали покращити гендерну рівність у школах [63]. Статеве виховання у Швеції виходить за рамки простої теми сексу і включає алкоголь та психічне здоров'я [89]. Загалом, Швеція підтримує відкрите статеve виховання, яке намагається усунути упередження та табу, які часто характерні для консервативних країн [80].

Проте, незважаючи на прогресивний підхід до сексуальної освіти, опитування, опубліковане в 2011 році Європейським журналом контрацепції та репродуктивного здоров'я, показало, що 96% студенток і нових випускників у Швеції незадоволені висвітленням сексуального насильства у

шведських школах і що уроки статевого виховання вчили їх дуже мало про секс. Студенти також сказали, що не отримали достатньо інформації з гендерних питань [83].

У 2016 році Німеччина схвалила реформу статевої освіти. Серед 16 держав Німеччини станом на 2016 рік лише Берлін, Бранденбург і Гессен прийняли нову політику, яка включає обговорення ЛГБТ-спільноти під час викладання сексуальної освіти на уроках. Більше того, наголошується, що вчителі мають бути відкритими та привітними до різних видів гендерної ідентичності та способу життя. Наприклад, у регіоні Баден-Вюртемберг «прийняття сексуального різноманіття» було включено в рекомендації для вчителів. Більше того, міністерство Гессена пішло ще далі й заявило, що вчителі повинні вводити дискусії про сексуальне та гендерне різноманіття навіть поза уроками статевого виховання, наприклад, у таких предметах, як математика та англійська мова, подаючи, наприклад, математичні проблеми, які включають гендерне різноманіття [1].

У відповідь на нову реформу деякі стверджували, що «прийняття сексуальної різноманітності» є формою індоктринації. Більше того, нова реформа викликала протести та демонстрації в Гамбурзі, Гессені та Баден-Вюртемберзі. За даними сайту Demo für Alle (DW), до протестів приєдналися 1,5 мільйона німців. Однак таку кількість людей у поліції не підтвердили. Лідер руху Хедвіг фон Беверферде заявила, що нова реформа призведе до деградації сім'ї. Рух DW підтримували партія християнських демократів під керівництвом канцлера Ангели Меркель і націоналістична «Альтернатива для Німеччини» (AfD) [87].

З іншого боку, такі групи з прав ЛГБТ, як Lesben und Schwulenverband (LSVD), схвалили цю зміну. Маркус Ульріх, член групи, заявив, що «ідея полягає в тому, щоб показати дітям, що існують різні способи любити та жити» і що «наприклад, у математиці вчитель може поставити запитання, яке включає сім'ю геїв». Або англійською мовою, коли вони вивчають «Ромео і

Джувльєтту», вони можуть запитати про інші типи стосунків, які іноді не схвалюють» [1].

Польща в свою чергу нещодавно зазнала змін в сексуальній освіті. У лютому 2019 року Рафал Тшасковський, мер Варшави, письмово заявив, що підтримує права ЛГБТ [17].

Більше того, він пообіцяв виконувати інструкції Всесвітньої організації охорони здоров'я та включити ЛГБТ у варшавську програму статевого виховання [17]. Партія «Право і справедливість» (PiS) негативно відреагувала на нову реформу, стверджуючи, що це сексуалізує дітей [69].

Лідер партії Ярослав Качинський стверджував, що права ЛГБТ є «імпортом», який залякує існування польської держави [70].

За даними Daily Telegraph, Варшавська декларація відповідає за контрастне явище вільних ЛГБТ зон у Польщі [17]. «Зони, вільні від ЛГБТ» – це міста та регіони Польщі, які відкрито виступають проти ідеології ЛГБТ і які активно забороняють демонстрації чи заходи ЛГБТ [51]. У червні 2020 року близько 100 міст стали зонами, вільними від ЛГБТ [8; 71].

Італія є однією з небагатьох європейських країн, в якій предмет сексуального виховання не є обов'язковим у шкільній програмі, і кожна школа може вирішувати, коли, чи і як викладати цей предмет [5]. У лютому 2021 року директор середньої школи в Італії заборонив проведення в школі двох навчальних курсів з абортів та гендерної ідентичності. Він стверджував, що клас про аборт «підбуриє би людей зробити аборт», тоді як клас про стать давав би неправдиву інформацію, оскільки «гендерної ідентичності не існує». Цей епізод був опублікований деякими студентами в Instagram і став вірусним, що відновило дискусію про сексуальну освіту в багатьох італійських газетах [20].

Згідно з результатами національного дослідження сексуального та репродуктивного здоров'я підлітків Міністерства охорони здоров'я, опублікованого у 2019 році, переважна більшість італійських підлітків отримують інформацію в Інтернеті. Менше половини звертається до друзів і

лише кожен четвертий до членів сім'ї. Проте майже всі учні заявили, що школи повинні гарантувати право на інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я: починаючи з початкової школи (11%), середньої школи (50%) або старшої школи (32%) [80].

Історія сексуального виховання в Італії сягає глибокої давнини. Перший законопроект, який заохочував ініціативи щодо занять сексуальністю в державних школах, був висунутий Комуністичною партією в 1975 році. Відтоді десятки законопроектів були запропоновані різними політиками з різних італійських партій, але нічого конкретного з цього не вийшло. Проте сексуальне виховання в школах протистоїть Католицькій Церкві, і, за словами вченої Валерії Фераретто, Церква хоче залишити ці питання табу [81]. Більше того, сім'ї та батьки вважають, що освіта на ці теми повинна проводитися в сім'ї, і побоюються, що обговорення сексуальних питань призведе до того, що студенти завчасно практикуватимуть їх [80].

У 2015 році уряд Ренці схвалив закон, який пропагує «освіту щодо гендерної рівності, запобігання гендерному насильству та будь-якій дискримінації». Однак рекомендації щодо реалізації цих принципів можуть виконуватись або не виконуватися установами, а рішення про викладання цього предмету все ще підпорядковується економічним та ідеологічним поглядам окремих шкіл [90].

На сучасному етапі розвитку формальні (традиційні) форми сексуального виховання працюють в гармонії з неформальними (не традиційними), а саме такими як батьки та друзі, інформаційні сторінки у мережі Інтернет, соціальні мережі, радіо, телебачення, форуми та блоги тощо. Подекуди неформальні джерела інформації стають єдиним засобом отримання знань. Сучасні телекомпанії також роблять акцент на соціальних проблемах, одною з яких є сексуальне виховання підлітків.

Про основні проблеми учнівської молоді з якими вони стикаються кожен день під час навчального процесу в школі ми можемо ознайомитися на

прикладі британського комедійно-драматичного телесеріалу «Сексуальна освіта» («Sex Education») – який входить до 15 найкращих серіалів 2020 року за версією BBC [2]. У цьому серіалі висвітлюються проблеми сексуального життя з якими стикається велика кількість молодих людей, а саме:

- проблеми пов'язані з сексуальною ідентичністю;
- гіперсексуальність;
- мимовільна стриманість;
- проблеми які пов'язані з мастурбацією;
- прояви любовної та сексуальної сором'язливості;
- підліткова сексуальність;
- проблеми підліткової вагітності;
- ризикована сексуальна поведінка тощо [77].

Проблеми на сексуальному поприщі учнівської молоді стають ключовим питанням для висвітлення більш глибоких питань таких як, усвідомлення та прийняття власної індивідуальності, етичного вибору та пошуку сенсу життя. Команда розробників та редакторів серіалу «Sex Education» приділила велику увагу дійсно актуальним на сьогоднішній день проблемам: цькування в школах (булінг), конфлікту поколінь, гомофобії, вживання наркотиків та алкоголю і можливих причин для суїциду.

Необхідно зазначити, що на відміну від інших популярних молодіжних телесеріалів, «Sex Education» робить мінімальний акцент на сучасних атрибутах нашої епохи, намагаючись зосередити увагу на міжособистісних стосунках, дає змогу зрозуміти кожного окремого персонажа, їх почуття, думки, переживання тощо [77].

Також, серіал 2021 року, названий «Сексуальною освітою» у польському варіанті відкриває можливість не лише обговорювати оргазм, а й досліджувати власні почуття та емоції в абсолютно новому контексті [43].

До цього переліку також можна додати – документальний мінісеріал «Закони насолоди» розвіює популярні міфи щодо сексуальності та задоволення, розглядає наукові аспекти у кожному з трьох епізодів. В

кожному з них досліджуються теми фізіології, методів досягнення оргазму, впливу гормонів, а також емоційних аспектів, таких як збудження, чуттєвість, атмосфера та згода [43].

Як зазначалося вище, батьки, члени сім'ї, друзі, Інтернет, ЗМІ, телебачення та інші неформальні джерела є дуже важливими для вивчення людських стосунків і сексуальності, особливо для молодших вікових груп. Однак у сучасному суспільстві цього часто недостатньо, оскільки самим цим неформальним джерелам часто бракує необхідних знань, особливо коли потрібна складна та технічна інформація (наприклад, що стосується контрацепції чи способів передачі ІПСШ). Крім того, самі молоді люди, вступаючи в період статевого дозрівання, часто вважають за краще вчитися у інших джерел, а не у своїх батьків, оскільки вважаються занадто близькими.

Сучасні медіа, перш за все Інтернет та телебачення за дуже короткий період часу стали важливими джерелами інформації. Але велика частина цієї інформації, особливо якщо вона стосується сексуальності, є спотвореною, незбалансованою, нереалістичною та часто принизливою, особливо для жінок (інтернет-порнографія). Таким чином, з'явилося все більше потреби у формальному сексуальному вихованні, яке полягає в необхідності протидіяти та виправляти оманливу інформацію та зображення, що передаються через мережу Інтернет та традиційні ЗМІ [28].

Таким чином, діти та молодь мають право на отримання достовірної, науково обґрунтованої та вичерпної інформації в рамках сексуального виховання. За останні десятиліття багато держав-членів Ради Європи досягли значного прогресу в наданні такої освіти та вдосконаленні її змісту, щоб вона виходила за межі біології та репродукції та по-справжньому озброювала дітей знаннями про їхні тіла та їхні права, а також інформувала їх про гендерну рівність, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність та здорові стосунки (підхід, який часто називають комплексною сексуальною освітою).

2.2 Досвід соціологічного супроводу процесу формування сексуальних знань школярів

Соціологічний супровід процесу формування сексуальних знань у школярів передбачає застосування соціологічних принципів і дослідницьких методологій для розуміння, аналізу та врахування соціальної динаміки, пов'язаної зі статевим вихованням. Цей процес має вирішальне значення для формування здорового та поінформованого підходу до сексуальності серед молодих людей.

Необхідно виділити ключові аспекти пов'язані з соціологічною підтримкою сексуальної освіти школярів:

Культурний контекст. Соціологічна підтримка враховує культурний контекст, в якому здійснюється сексуальна освіта. У різних культурах існують різні погляди, переконання та норми щодо сексуальності, і розуміння цих факторів є важливим для ефективної освіти.

Соціальні норми та цінності. Соціологи вивчають існуючі соціальні норми та цінності, пов'язані з сексуальністю в певній спільноті. Це включає вивчення того, як суспільні очікування та норми можуть впливати на формування сексуальних знань серед школярів.

Вплив однолітків. Шкільне середовище – це соціальне середовище, де вплив однолітків відіграє значну роль. Соціологічні дослідження можуть вивчати, як взаємодія з однолітками сприяє формуванню сексуальних знань і поглядів. Позитивна підтримка однолітків може покращити результати сексуальної освіти.

Динаміка сім'ї. Сім'я є основним соціальним інститутом, що впливає на розуміння дитиною сексуальності. Соціологічний супровід передбачає вивчення сімейної динаміки, особливостей комунікації та ролі батьків у формуванні сексуальних знань дітей.

В рамках цього підходу було проаналізовано результати соціологічних досліджень, присвячених ставленню та розумінню сексуальної освіти батьків та викладачів. Висновки щодо аналізу наведено нижче.

Результати дослідження ставлення батьків до статевого виховання дітей проведене асоціацією сексологів та сексотерапевтів України [73] показали, що більшість учасників анкетування – молоді жінки віком від 31 до 45 років (80,8%), із вищою освітою (91,8%). Чоловіки при цьому відмовилися вказувати свою стать (12 осіб) [73].

Було досліджено ставлення респондентів до курсу сексуального виховання. 39,6% хочуть заздалегідь знати, про що розповідатимуть їхнім дітям, 12% акцентують на відповідності інформації батьківським цінностям. 42,5% підтримують введення такого предмету у цикл предметів затверджених МОН України. Стосовно тем, які респонденти не хотіли би бачити в курсі. 41,4% бажають уникати обговорення деяких чутливих тем. Водночас 58,6% вважають, що дітям потрібно говорити про все [73].

Більшість опитаних вбачають сексуальну освіту як розвиток особистості, формування свідомого ставлення до проявів власної сексуальності та відповідальному відношенні у статевих зв'язках. Позитивними результати вважаються: більшість респондентів розуміє підтримує ранній початок сексуальної освіти (41,6% – з молодших класів, 35,7% – в 5-6 класах). 69,9% вважають, що курс має вести спеціаліст із відповідною підготовкою, а саме сексолог, соціолог або психолог [73].

Наведене дослідження покликане висвітлити теми, які є складними для розмов із дітьми, найчастіше зустрічаються питання батьків та які поведінкові особливості у дітей викликають більше сумнівів.

Media та технології. Соціологи вивчають вплив медіа та технологій на формування сексуальних знань. У цифрову епоху доступ до інформації є широким, і зображення сексуальності в ЗМІ може впливати на молоду свідомість. Розуміння цього впливу допомагає розробляти відповідні освітні стратегії.

Прикладом може слугувати вплив американського реаліті-серіалу «Вагітна у 16» («16 and Pregnant») який розкриває історії вагітних дівчат-підлітків у старшій школі, які мали справу з труднощами підліткової вагітності [19]. Серіал створений у форматі документального фільму та чудово розкриває проблеми з якими стикаються підлітки через нестачу сексуального виховання. Реаліті-серіалі «Вагітна у 16» («16 and Pregnant») породила п'ять додаткових серіалів:

- «Мама-підліток» («Teen Mom»);
- «Мама - підліток 2» («Teen Mom 2»);
- «Мама-підліток 3» («Teen Mom 3»);
- «Мама-підліток: молода й вагітна» («Teen Mom: Young and Pregnant»);
- «16 і відновлюється» («16 and Recovering»);
- Також аналоги цього та інших реаліті-серіалів є в Україні.

Ряд цих телевізійних реаліті-серіалів роблять акцент на попередженні підліткової вагітності. У 2009 році Національна кампанія із запобігання підлітковій та незапланованій вагітності визнала 16 і вагітну серед факторів, які спричинили зменшення підліткової вагітності, зафіксованого протягом року [21]. Опитування 2012 року, проведене The National Campaign, також схвалює шоу за заохочувальну дискусію щодо підліткової вагітності між глядачами у віці 10-19 років, їхніми однолітками та їхніми батьками [34].

За даними дослідження проведеного и опублікованого Національним бюро економічних досліджень у 2014 році було виявлено вплив телесеріалу «Вагітна у 16» на мислення підлітків щодо контролю народжуваності та абортів. Великі сплески пошукової активності та твітів про шоу стали з'являтися саме в той час, коли виходили нові епізоди. Також сплеск пошукових запитів у Google і повідомлень у Twitter, містять такі терміни, як «контроль народжуваності» та «аборт». У місцях, де шоу було популярнішим, під час виходу шоу в ефір збільшилася кількість пошукових запитів та твітів [17].

Шкільна політика та навчальна програма. Соціологи можуть оцінити вплив шкільної політики та навчальних програм на сексуальну освіту. Вони можуть вивчати, як навчальні заклади розглядають теми, пов'язані з сексуальністю, включення різноманітних точок зору та ефективність існуючих програм.

Наступне дослідження розкриває сутність цього підходу «Обізнаність та ставлення спільноти вчителів до комплексної сексуальної освіти», що проводилося аналітичним центром Cedos у партнерстві з Дослідницькою агенцією Info Sapiens [78] підтверджує, що розуміння батьками сексуальної освіти їхніх дітей є обмеженим, ідея лекцій для батьків визнається як корисна. Погляди батьків з цього питання є різноманітними та визначається рівнем освіти, соціальним статусом та саме досвідом спілкування з батьками. Вплив матеріального статку виділяється як чинник, який відштовхує від активної участі в вихованні. Глибинні інтерв'ю з батьками призводять до більшої впевненості та відкритості у спілкуванні з дітьми на тему сексуального виховання.

У дослідженні виявлено, що декілька гіпотез, які не були підтверджені. Згідно з першою гіпотезою, яка стверджувала, що батьки не вважають тему сексуальної освіти проблемною, виявилось неправильним. Насправді, батьки виразили велику зацікавленість у цьому питанні і вказали на зниження загальної культури, включаючи статеву, у дітей та підлітків, яке вони пов'язують з відсутністю цензури на телебаченні та в Інтернеті. Більшість опитаних вважає, що основні цінності формуються в сім'ї та під впливом релігійних цінностей [78].

Наступна гіпотеза, яка стверджувала, що батьки будуть різко проти введення предметів сексуальної освіти у шкільну програму та позашкільні заняття, також не була категорично підтверджена. Більшість батьків виявили розуміння щодо можливості введення таких предметів та у формі факультативів без оцінювання та контролю. Важливою вважалася участь спеціалістів у цій галузі в проведенні заходів, проте саме батьки бачили

необхідність залучення не вчителів, а фахівців, щоб уникнути впливу вже сформованого ставлення підліткової молоді до вчителів у цьому питанні [78].

Остання гіпотеза про те, що батьки не беруть активної участі в сексуальному вихованні своїх дітей через дискомфорт або брак знань, підтверджена результатами дослідження частково. За результатами опитування виявлено, що значна частина опитаних батьків у дійсності уникає розмов про статеve виховання зі своїми дітьми. Це може бути зумовлено різними чинниками, такими як вік дитини (яку деякі батьки вважають недостатньою), скутість, сором'язливість перед дітьми або недостатність інформації та відсутність необхідних навичок [78].

Третина опитаних відзначила, що послідовно та цілеспрямовано обговорюють з дітьми вказані теми. Таким чином, результати свідчать про різноманіття підходів батьків до сексуальної освіти, а виявлені фактори, такі як вік дитини та сором'язливість, впливають на рішення батьків про активність у спілкуванні з дітьми на цю тему.

Основні висновки з проаналізованого дослідження свідчать про те, що батьки розуміють важливість сексуальної освіти для своїх дітей. Основна кількість респондентів підтримує провідну роль батьків та сім'ї у цьому процесі, але лише третина цілеспрямовано обговорює ці теми зі своїми дітьми. Узгоджений підхід є важливим до початку сексуального виховання, де батьки з дітьми із значною різницею у віці вважають, що цей процес слід починати з раннього віку, саме тоді коли і почитають виникати питання у дітей. Основні спеціальні навчання для батьків визнаються як ефективний спосіб поглиблення знань та отримання навичок спілкування, особливо в шкільному середовищі. Хоча треба підкреслити, що обізнаність батьків про наявність сексуальної освіти у школі залишається низькою, що вказує на потребу у покращенні інформаційної доступності для освітян та їхніх батьків. Лекції фахівців жіночих консультацій, розглядаються як ефективні, хоча батьки мають бажання обговорення більшого обсягу інформації, яке подається в рамках сексуальної освіти їх дітям.

Важливим залишається питання підтримки, усвідомлення та активної участі батьків у сексуальному вихованні, покращення інформаційної освіченості, розвіювання міфів та сталих шаблонів про сексуальність, досвід статевого життя та методики захисту від небажаної вагітності, ЗПСШ та розвивати різнобічний підхід до навчання у цій сфері.

Наступний вид дослідження, присвячений обізнаності та ставленню вчительської спільноти і батьків до комплексної сексуальної освіти, проведене Аналітичним центром Cedos у партнерстві з Дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) та за підтримки Міністерства освіти та науки України [76].

Результати дослідження відображають позитивне ставлення більшості батьків та вчителів до неформальної сексуальної освіти в родині та на позашкільних заходах та факультативах. Можна зазначити, що більшість респондентів, а саме 89% батьків і 92% вчителів вважають, що родина повинна забезпечувати сексуальне виховання дітей. Хоча існує обмежена підтримка щодо участі дітей у неформальних заходах поза школою, з причинами недовіри, такими як брак інформації та впливу з боку батьків [76].

Стосовно сфери формальної сексуальної освіти в школах більшість батьків і вчителів вбачають необхідність такого формату, особливо з огляду на їхню неспроможність впевнено обговорювати ці теми з дітьми. Тим не менше, виявлені недоліки у системі, і деякі респонденти вважають, що сексуальної освіти в школах взагалі немає. Зазначається також, що частина вчителів, хоча позитивно оцінює свою готовність до реалізації сексуальної освіти, але має об'єктивні проблеми в обізнаності у цьому напрямку.

Важливим також є виявлення наявності стереотипів та установок серед деяких вчителів (переважно похилого віку), які можуть впливати на їхній підхід до сексуальної освіти та ставлення до учнів із різними особливостями та різними поглядами. Також можливо зазначити, що недостатній рівень підготовки вчителів, що стосується сексуальної освіти, саме через відсутність відповідних навчальних можливостей на запропонованих та реалізованих

державному рівні. Загалом дослідження вказує на потребу в удосконаленні і розширенні сексуальної освіти як в сім'ї, так і в школах.

Більшість опитаних батьків (68%) вже приділяли час сексуальному вихованні в родині, хоча половина з них не готується до цього заздалегідь. Також безперечним є важливість підготовки батьків, яка може включати читання статей та книжок, перегляд блогів секс-педагогів, але водночас висувається проблема психологічної неготовності та невизначеності в методиках проведення діалогів з дітьми [76].

Велика частка батьків (44%) та вчителів (43%) вважають, що немає бар'єрів для обговорення сексуальних питань з дітьми, але фокус-групові дискусії вказують на існуючі труднощі, такі як психологічна неготовність та відсутність відповідного досвіду у темах сексуального виховання. Батьки висловлюють потребу у навчанні та консультаціях від фахівців, а також роблять значний акцент на необхідності залучення шкіл, державних та недержавних ініціатив у цей складний процес [76].

Педагоги також виявили свої потреби у підготовці та супроводі сексуальної освіти в освітніх установах, вказуючи на необхідності підтримки з боку МОН та інших учасників освітнього процесу, матеріалів для проведення занять та курсів з підвищення кваліфікації вчителів, які займаються уроками сексуального виховання. Також були висловлені побажання до організацій, які можуть надавати консультації та підтримку вчителям у реалізації сексуальної освіти в навчальному процесі.

Гендерна динаміка. Соціологічна підтримка розглядає гендерну динаміку та вплив суспільних очікувань на сексуальні знання як хлопчиків, так і дівчаток. Досліджується, як традиційні гендерні ролі можуть формувати сприйняття та поведінку, пов'язану з сексуальністю.

Стигматизація та дискримінація. Соціологи можуть досліджувати питання стигматизації та дискримінації, пов'язані з сексуальністю. Розуміння того, як певні групи чи особи можуть стикатися з дискримінацією, допомагає розробляти інклюзивні та неупереджені програми сексуальної освіти.

Залучення громади. Залучення громади має вирішальне значення для успішної соціологічної підтримки. Це передбачає співпрацю з місцевими громадами, релігійними організаціями та іншими зацікавленими сторонами, щоб забезпечити відповідність сексуальної освіти суспільним цінностям і водночас сприяти всебічному і точному розумінню.

Оцінка та зворотній зв'язок. Соціологічні дослідження включають постійну оцінку та механізми зворотного зв'язку для визначення ефективності програм сексуальної освіти. Цей циклічний процес допомагає вдосконалювати та покращувати освітні стратегії з часом.

Отже, соціологічна підтримка сексуальної освіти в школах – це багатогранний підхід, який виходить за межі класної кімнати. Він включає в себе постійні дослідження, залучення громадськості та зобов'язання сприяти всебічному, інклюзивному та культурно чутливому розумінню сексуальності. Звертаючись до ширшого соціального контексту, соціологічна підтримка сприяє створенню середовища, яке плекає здорові погляди, сприяє відкритому спілкуванню та дає змогу школярам приймати поінформовані рішення щодо свого сексуального благополуччя.

РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ

3.1 Аналіз соціологічного дослідження процесу формування сексуальних знань у українських школярів

Задля аналізу стану впровадження та реалізації нових течій сексуального виховання у новій українській школі, було проведено глибинне інтерв'ю з провідним українським сексологом та соціологічне дослідження серед школярів м. Маріуполь (2022 р.). Для порівняння також були опитані першокурсники, які проходять навчання у Маріупольському державному університеті. Генеральну сукупність склали учні з 8 по 11 класи м. Маріуполь, за даними Головного управління статистики у Донецькій області [44] кількість школярів цього віку на 2020 рік складає 8908 осіб, а саме: восьмикласників – 2610, учнів 9 класів – 2500, десятикласників – 1928 та учнів 11 класів – 1870 осіб.

Тип дослідження враховуючи специфіку було обрано: прикладний; описовий. Оцінка надійності результатів вибіркового дослідження: коефіцієнт достовірності = 0,95 та припускається 5% похибки для розрахунку репрезентативної вибірки. Таким чином, вибірка сукупність (вибірка) склала 400 осіб.

За даними Головного управління статистики у Донецькій області [44] на 2020 рік в м. Маріуполь налічується 63 заклади середньої освіти з них було обрано 10 шкіл в яких проводилось анкетування (Рис.3. додатку Г).

Опитування проходило в он-лайн режимі за допомогою платформи для створення анкет Google-форми. Детальніше ознайомитися з переліком питань анкети можна у додатках (Додаток Б).

Основною метою дослідження було визначення проблем сучасного сексуального виховання учнівської молоді в Україні (на прикладі м. Маріуполь) проаналізувати обізнаність учнів, щодо основних положень сексуальної освіти та дізнатися про методики, які використовують у школах.

Анкета за своєю змістовною складовою поділяється на три блоки, кожен з яких присвячений певній проблематиці нашого дослідження.

Серед 400 респондентів, що пройшли анкетування, 56% було представників жіночої статі та 44% чоловічої, що приблизно відповідає загальному розподілу за статтю учнів закладів середньої освіти в м. Маріуполь (Рис.1. додатку Г).

Щодо вікової структури респондентів, то вона виглядає наступним чином: 13 років – 19%; 14 років – 22%; 15 років – 24%; 16 років – 24% та 17 років – 11% (Рис.2. додатку Г).

В опитуванні взяли участь учні 8-11 класів та студенти 1 курсу навчання ЗВО. В процентному співвідношенні це виглядає наступним чином:

- 8 клас – 77 (19%) учнів;
- 9 клас – 89 (22%) учнів;
- 10 клас – 96 (24%) учнів;
- 11 клас – 95 (24%) учнів;
- 1 курс – 43 (11%) студентів (Рис.3. додатку Г).

Другий блок анкети демонструє рівень освіченості учнів в основних засадах сексуальної поведінки, як одного з ключових понять сексуального виховання. Перше питання даного блоку присвячено саме розумінню учнів закладів середньої освіти, що таке «сексуальна поведінка»:

- 124 респонденти розуміють термін «сексуальна поведінка», як форму взаємодії людей для відображення поведінки у суспільстві;
- 98 респондентів розуміють термін, як задоволення статевого потягу (бажання) людини (еротичні фантазії, танці, боротьба, отримання сексуального задоволення від насильства (садизм, мазохізм));

- Більшість респондентів, а саме 321 респондент, розуміє термін «сексуальна поведінка», як форму реалізації сексуальності людини;
- 85 респондентів вважають, що «сексуальна поведінка» здійснюється для реалізації репродуктивної функції;
- 167 респондентів розуміють термін «сексуальна поведінка», як емоційні прояви, характерні для представників певної статі;
- 82 респонденти вважають, що термін «сексуальна поведінка» - це сексуальні реакції тіла (гомосексуальна поведінка, стимуляція власних статевих органів та контакти з іншими видами (міжвидові статеві контакти у тварин та зоофілія у людини));

Також у рамках цього питання були наданні власні варіанти відповідей того, що таке сексуальна поведінка, а саме:

- сексуальність людини реалізується через її сексуальну поведінку, яка передбачає активність, певну систему дій у задоволенні сексуальних потреб. Вона має не лише біологічну, а й соціально-культурну зумовленість, може по-різному контролюватися свідомістю, спричинювати різні наслідки для її суб'єкта й осіб, на які вона спрямовується;
- психічна реакція, принципи, установи та на прояв впливає самооцінка (Рис.5. додатку Г).

На питання «Чи сприяє сексуальна поведінка реалізації наступних функцій людини?» більшість респондентів, а саме 57%, обрала інформаційно-комунікативний обмін (комунікативну функцію); 24% вважає, що сексуальна поведінка сприяє функції отримання задоволення (гедоністичної); 12% респондентів обрала усі з перелічених функцій, а саме репродуктивну, гедоністичну та комунікативну; лише 7% обрала репродуктивну функцію (Рис.6. додатку Г). Можемо зробити висновок, що сучасна молодь вбачає в сексуальній поведінці більше комунікативну та гедоністичну функції, ніж репродуктивну.

Під соціальною нормою у сексуальній поведінці учні розуміють релаксацію та розрядку сексуальної напруги (59,1%); дітонародження, у

якому еротичні міркування грають мізерну роль (37,9%); чуттєву насолоду, коли основне значення надається еротизму (68,2%); пізнання та задоволення цікавості (50%); комунікація (25,8%); сексуальне самоствердження (25,8%); компенсація (9,1%); підтримання певного ритуалу (1,5%); досягнення несексуальних цілей (9,1%).

На питання «Як Ви вважаєте, сексуальна поведінка має співпадати із сексуальною орієнтацією людини?», 221 (57%) респондент відповіли «так», 109 (28%) відповіли «ні», та 60 (15%) відповіли на питання анкети «важко відповісти» (Рис.7. додатку Г).

Розглядаючи питання «Як часто Ви стикалися з випадками дисбалансу між сексуальною орієнтацією людини та її сексуальною поведінкою?» були отримані такі результати:

- 53% респондентів відповіли, що рідко стикалися з випадками дисбалансу;
 - 27% респондентів обрали варіант «часто»;
 - 17% обрали варіант відповіді «ніколи»;
 - 3% респондентів дуже часто стикалися з випадками дисбалансу
- (Рис.8. додатку Г).

Дисбаланс між сексуальною орієнтацією та сексуальною поведінкою вважають як сексуальну девіацію 46% опитуваних, 13% не вважають дисбаланс між сексуальною орієнтацією та сексуальною поведінкою як сексуальну девіацію та 41% респондентів важко відповісти на це питання (Рис.9. додатку Г).

45% респондентів вважають, що сексуальне самозадоволення зараз є найпоширенішим типом сексуальної поведінки серед української молоді у сучасному українському суспільстві; в свою чергу, 44% опитуваних віддають перевагу гетеросексуальній поведінці; 11% оцінюють як більш поширений тип сексуальної поведінки – гомосексуальний (Рис.10. додатку Г). А на питання «Як Ви вважаєте, як типи сексуальної поведінки можна вважати соціальною нормою у сексуальній поведінці в суспільстві?», 69,7% віддають

перевагу гетеросексуальній поведінці, 53% - сексуальному самозадоволенню та 31,8% обирають гомосексуальну поведінку.

Третій блок анкети присвячено особливостям та проблемам здійснення сексуального виховання у закладах середньої освіти м. Маріуполь.

Першим питанням цього блоку є «Які основні групи сексуальних девіацій вам відомі?», 47% респондентів обрали варіант психічні розлади та розлади поведінки, 57,6% - розлади особистості та поведінки у зрілому віці, 50 % відповіли розлади сексуальних вподобань.

Наступним питанням цього блоку є «Які Вам відомі основні форми статевого життя?», де платонічна любов – 45,5%; танці – 37,9%; гейшизм – 15,2%; статевий акт – 90,9%; полюції – 15,2%; мастурбації – 81,8%; фінгерінг – 21,2%; фістінг – 24,2%; петтінг – 27,3%; анальний секс – 66,7%; оральний секс – 65,2%; сексуальні дії з тваринами – 7,6%. Також на це питання були надані дві власні відповіді, а саме одному респонденту відомі всі вищевказані форми статевого життя, та ще один респондент відповів, що на своєму життєвому шляху не пробував нічого з переліченого.

87% респондентів вважають, що помилкова інформація про сексуальну поведінку може стати причиною невдач у сексі; 10% вказують, що це не є причиною невдалого сексу та 3% опитуваних важко відповісти на це питання (Рис.11. додатку Г).

Проаналізувавши питання «Чи може стати причиною формування сексуальних комплексів не сформована сексуальна поведінка?», були отримані такі результати: 86% опитуваних вважають, що так; 12% респондентів зазначають, що ні та 2% важко відповісти (Рис.12. додатку Г).

Також, 61% опитуваних вважає, що важливо у сексуальній поведінці відобразити сексуальність людини, коли 37% респондентів так не вважає, а 2% взагалі важко відповісти (Рис.13. додатку Г).

При аналізі цього блоку анкети вдалось визначити, що 75% респондентів знають, що таке сексуальність людини, 13% - не знає що складову сексуальної поведінки, а 12% важко відповісти (Рис.14. додатку Г).

За отриманими даними анкети можна зрозуміти, що 58% опитуваних знають як правильно транслювати свою сексуальність, 15% не знають як це робити та 27% респондентів важко відповісти (Рис.15. додатку Г).

Також можна побачити, з одного боку, що 50% вважають, що прояви сексуальності повинні бути пов'язані з сексуальною орієнтацією, з іншого боку, 13% опитуваних так не вважають та 37% респондентів важко відповісти (Рис.16. додатку Г).

На питання «Як Ви вважаєте, чому сучасна молодь починає раннє статеве життя?» були отримані такі відповіді:

- з цікавості (цікавість пізнання чогось нового) – 68,2%;
- від бажання бути як інші - 51,5%;
- здаватися дорослим – 56,1%;
- під дією алкоголю, наркотиків, токсичних речовин – 53%.

Також на це питання були надані дві власні відповіді:

- від неосвіченості;
- зараз, в наш час, трохи змінилось поняття віку, діти дорослішають та розумніють швидше, тому й такий досвід приходить раніше.

З приводу того, хто повинен пояснювати дитині таку велику і складну, а часом незручну тему сексуальності, тілесного контакту та сексуальної поведінки, ми отримали такі відповіді:

- батьки – 81,8%;
- школа / навчальний заклад – 60,6%;
- церква – 0%;
- друзі – 48,5%;
- медичний працівник – 36,4%;
- ЗМІ (журнали, ТБ, Інтернет) – 16,7%;
- перегляд порно – 37,9%.

В рамках опитування у респондентів була можливість запропонувати власний віковий варіант, коли саме повинні формуватися знання про

сексуальність, тілесність і сексуальну поведінку людини: більшість, а саме 206 (52%) респондентів вважають, що віком від 14 до 17 років, 154 (39%) вважають, що віком від 8 до 13 років, 20 (5%) – до 8 років, 20 (5%) – у віці від 17 до 21 року (Рис.17. додатку Г). Також, на це питання були надані власні відповіді респондентів. По-перше, учні вважають, що анатомічне розрізнення повинне бути пояснене у віці 5-8 років, тоді як більш детальні роз'яснення потрібно робити відповідно до початку періоду статевого дозрівання (13-17 років), по-друге, інші вважають, що неважливо, чим пізніше, тим краще та, по-третє, респонденти вважають, що знання повинні формуватися у 18 років.

87% респондентів вважають, що адекватне уявлення про себе (сексуальна орієнтація, сексуальність, тілесність) допоможе у майбутньому запобігти ризикованій статевій поведінці, 8% так не вважають, а 5% опитуваних важко відповісти на це питання (Рис.18. додатку Г).

На питання «Як Ви вважаєте чесні та відверті розмови про секс можуть призвести до» були отриманні такі відповіді:

- підвищеній увазі до занять сексом – 33,3%;
- підвищений інтерес до отримання практичного досвіду в сексі – 36,4%;
- свідомій сексуальній поведінці – 60,6%;
- бережливому ставленню до себе та партнерів по сексу – 84,8%;
- отримання багатогранної та достовірної інформації про сексуальну поведінку – 66,7%;
- запобігатиме отриманню однобічної та спотвореної інформації – 40,9%.
- важко відповісти – 2,9%;
- залежить від підходу до розмови – 2,9%.

Задля виявлення того, чи проходять в школі уроки сексуального виховання було задано уточнююче питання, на яке більшість респондентів, а саме 349 (87%), відповіли, що в їх закладі середньої освіти подібні уроки не проводилися, 51 (13%) зазначили, що такі уроки проходили (Рис.19. додатку

Г). Після цього було задано уточнююче питання «Коли саме проходили такі уроки», на яке отримали такі відповіді: 87% респондентів відповіли, що уроки сексуального виховання не проходили зовсім в їх закладах середньої освіти, 10% зазначили, що такі уроки проходили у 9-11 класі, 3% у 6-8 класі (Рис.20. додатку Г). Щоб зрозуміти, які форми та методики проведення уроків сексуального виховання використовуються вчителями в закладах середньої освіти, було виявлено, що більшість, а саме 61%, використовує метод відкритих лекцій, 17% стикалися з консультацією психолога/сексолога, 12% обирають метод анкетування, 10% відвідували круглі столи/конференції/ тренінги (Рис.21. додатку Г).

Ці дані, нажаль, свідчать, що лише у деяких школах проходять уроки сексуального виховання, а інтегровані теми до загальних предметів не усі проходять, так як запропоновано МОН у шкільній програмі.

Задля поглибленого аналізу основних засад сексуального виховання було проведено глибинне інтерв'ю з практикуючим українським сексологом, який допоміг віднайти основні положення та недоліки у програмі секс-освіти, з якими детальніше можна ознайомитись у додатку В.

Таким чином, результати соціологічного дослідження свідчать про обізнаність учнівської молоді, щодо основних засад сексуальності, сексуальної поведінки та поняття «сексу» загалом. Також було виявлено, що учні причиною формування сексуальних комплексів вбачають не сформованість сексуальної поведінки. В свою чергу під сексуальною поведінкою учні розуміють як форму реалізації сексуальності людини. З'ясовано, що важливу роль у статевому вихованні учнів відіграють ЗМІ (преса, телебачення, кіно, спеціально підготовлені комп'ютерні програми, мережа Інтернет). Загальний стан проблеми не є критичним, але потребує детальнішого опрацювання з боку держави.

3.2 Практичні рекомендації щодо впровадження соціологічного супроводу сексуального виховання українських школярів в сучасній загальній середній освіті

В цілому сексуальна освіта розглядає статеві стосунки в контексті шлюбу та вірності, підкреслюючи утримання. Зміст більшості програм включає знання про ВІЛ та СНІД, контрацепцію, методи запобігання ІПСШ, а також ризики та наслідки незахищеного сексу, вагітності, ІПСШ та репродуктивного здоров'я [54]. Ці теми значною мірою зосереджені на біологічних аспектах, що охоплюють такі питання, як статеве дозрівання та репродуктивне здоров'я, поширення вірусів тощо, з метою відтермінування раннього статевого життя та зменшення кількості статевих партнерів, а також заохочення до використання контрацептивів.

У школі має бути запроваджена сексуальна освіта, яка повинна починатися з початкової школи і охоплювати теми, що відповідають віку учнів, у старших класах – вона повинна містити пакет інформації про життєві навички, репродуктивне здоров'я, безпечний секс, вагітність та ІПСШ, включаючи ВІЛ/СНІД. Необхідно провести соціокультурне дослідження, щоб знайти правильний тип послуг з сексуального здоров'я для хлопців і дівчат окремо від вчителів однієї статі. Батьки, вчителі, соціальні працівники, політики, адміністратори, медичні та парамедичні працівники несуть відповідальність за те, щоб завдяки освіті та розширенню прав і можливостей дівчинка чи хлопчик-підліток стали повноправними, а перехід до дорослого чоловіка чи жінки відбувся безболісно, без медичних, соціальних чи психологічних проблем або з найменшою кількістю таких проблем [56].

Практичні рекомендації щодо здійснення соціологічного супроводу сексуальної освіти українських школярів у сучасній системі загальної середньої освіти передбачають комплексний підхід, який враховує унікальний соціокультурний контекст України. Можливо виділити декілька практичних пропозицій:

1. Провести ретельну соціологічну оцінку потреб, щоб зрозуміти специфічні соціокультурні чинники, які впливають на сексуальну освіту в українських школах. Це має включати опитування, інтерв'ю та обговорення у фокус-групах з учнями, батьками, педагогами та членами громади.

Інтеграція соціологічних аспектів у навчальну програму сексуальної освіти. Це може включати вивчення впливу культурних норм, впливу ЗМІ та суспільних очікувань на формування сексуальних знань серед школярів. Підтримувати поточні соціологічні дослідження щодо сексуальної освіти в українських школах. Регулярний збір та аналіз даних може допомогти зрозуміти ефективність існуючих програм та внести необхідні корективи.

А також використання мультимедійних ресурсів та технології для посилення соціологічної підтримки. Інтерактивні онлайн-платформи, вебінари та інформативні відео можуть стати додатковими ресурсами як для педагогів, так і для учнів, сприяючи більш захоплюючому та сучасному навчанню.

2. Тренінги з культурної чутливості для освітян. Освітні програми з сексуального здоров'я в школах часто стикаються з проблемами, такими як відсутність повноцінних програм, недостатній рівень підготовки вчителів та відсутність інклюзивності в контенті. Багато програм акцентуються лише на утриманні, ігноруючи інші аспекти статевого виховання, такі як розвиток особистості, відносини, сексуальна поведінка та сексуальне здоров'я. Це може призвести до того, що учні не отримують необхідної інформації для прийняття обґрунтованих рішень щодо свого здоров'я. Таким чином, забезпечивши підготовку педагогів з питань культурної чутливості, щоб вони розуміли і поважали різноманітні культурні норми і цінності, пов'язані з сексуальністю в Україні. Цей тренінг має навчити їх висвітлювати делікатні теми з усвідомленням та інклюзивністю [58].

3. Впровадження програми залучення громади, щоб залучити батьків, місцевих лідерів та громадські організації до розробки та підтримки ініціатив

зі статевого виховання. Така співпраця допомагає забезпечити відповідність програм цінностям громади.

Реалізація програми із залученням громади, місцевих лідерів та НУО до розробки та підтримки ініціатив зі статевого виховання є стратегічним та ефективним підходом. Сприяючи залученню громади, ми не лише задовольняємо унікальні потреби різних спільнот, а й створюємо середовище співпраці, яке сприяє розумінню, прийняттю та підтримці всебічної сексуальної освіти. Ця модель, керована громадою, гарантує, що освітні ініціативи відповідають місцевим цінностям, сприяючи вихованню більш здорового та поінформованого покоління [75].

Для підтримки готовності батьків до навчання своїх дітей сексуальній освіті – пропонується розробити освітні заходи, які були б спрямовані на підвищення компетентності та здатності батьків обговорювати статевий розвиток та поведінку з дітьми. Основний акцент робиться на тому, щоб батьки стали не лише джерелом інформації, а й передавали сімейні та загальнолюдські цінності через особистий діалог. Важливо враховувати реалії життя та інформацію, яку зустрічають діти, не обмежуючи себе лише залякуванням. Також інформування батьків про компоненти шкільної програми статевого виховання, проведення освітніх ініціатив на базі шкіл, забезпечення чіткої інформації про заклади, що надають медичні та соціальні послуги для підлітків, та акцент на усвідомленні ризиків, пов'язаних із впливом медіа та Інтернету. Дуже важливо також зробити інформаційні матеріали доступними для батьків через різні форми та способи подання інформації, враховуючи їхні вподобання. Вважається, що спільні зусилля родинного виховання, участь батьків та збалансована шкільна програма сприятимуть формуванню свідомої, відповідальної статевої поведінки дітей та підлітків.

4. Також створення програм навчання та наставництва, де старші учні або підготовлені «викладачі-однолітки» можуть ділитися своїми знаннями та

опитом, сприяти дискусіям. Залучення однолітків сприяє створенню сприятливого середовища та заохочує відкритий діалог між школярами.

Статеве виховання є важливим компонентом комплексної освітньої програми, і його ефективність значно підвищується завдяки залученню однолітків до процесу навчання. Створення програм наставництва та менторства, які використовують досвід старших учнів або підготовлених «рівних консультантів», може суттєво сприяти створенню сприятливого середовища та заохоченню відкритого діалогу між учнями.

Програми наставництва та консультування під керівництвом рівних представляють собою цінний підхід до сексуальної освіти, що сприяє створенню сприятливого та інклюзивного навчального середовища. Використовуючи близькість і позитивний вплив старших учнів, ці програми сприяють кращому розумінню, зміцненню мереж підтримки з боку однолітків, розвитку навичок критичного мислення та формуванню позитивної шкільної культури. Інтеграція ініціатив однолітків у сексуальну освіту не лише надає учням достовірну інформацію, але й підкреслює спільної відповідальності за сексуальне благополуччя.

5. Надавати вчителям можливості для професійного вдосконалення в аспектах сексуальної освіти. Часто вчителі не мають необхідної підготовки для викладання статевого виховання, що впливає на якість надання цих знань. Підтримуючи власну освіченість і йдучи в ногу з часом, викладачам необхідно допомагати учням. Сексуальність є природною частиною кожної людини. Реальність така, що більшість підлітків не перестануть займатися сексом, вагітніти або заражатися ПСШ, але ми можемо допомогти боротися з цими проблемами, надаючи сучасним учням найефективніші програми та допомагаючи їм зробити правильний вибір. Зазвичай статеve виховання в середніх школах викладає інструктор з охорони здоров'я, шкільна медсестра або інший спеціалізований вчитель, але навіть вчитель початкових класів може охопити теми раннього статевого виховання у своїх планах уроків. Для

педагогів важливо розуміти історію, факти та майбутнє сексуальної освіти в сучасній школі [79].

6. Створення механізму постійного оцінювання та зворотного зв'язку з учнями, батьками та педагогами. Цей цикл зворотного зв'язку дозволяє оцінити ефективність програми та визначити сфери, які потребують вдосконалення. Наприклад, такі як:

- комплексні опитування та анкети, адаптовані для учнів, батьків та вчителів. Питання мусять охоплювати різні аспекти програми статевого виховання, включаючи відповідність змісту, методи викладання та загальну задоволеність. Ці опитування повинні бути анонімними, щоб заохотити чесний і відкритий зворотний зв'язок;

- регулярні сесії зворотного зв'язку. Такі сесії можна проводити періодично, дозволяючи учасникам ділитися своїми думками та досвідом в особистому або віртуальному середовищі. Такий формат сприяє діалогу в реальному часі та роз'ясненням;

- онлайн-платформи або використання наявних освітніх платформ, де учасники можуть надавати анонімні відгуки. Це забезпечує зручний і доступний збір інформації, особливо для батьків і вчителів, які можуть мати обмежений час. На основі зібраних відгуків і результатів оцінювання необхідно створювати дієві плани вдосконалення. Необхідно визначити конкретні сфери, які потребують вдосконалення, і розробити стратегії для вирішення проблем або викликів, поставлених учасниками;

Впроваджуючи цей комплексний механізм зворотного зв'язку, програми статевого виховання можуть забезпечити безперервне вдосконалення, адаптивність і реагування на мінливі потреби й очікування учнів, батьків і вчителів. Цей ітеративний процес сприяє створенню більш ефективної, актуальної та інклюзивної програми статевого виховання.

7. Інклюзивний підхід для маргіналізованих або вразливих груп, враховуючи такі фактори, як гендерна ідентичність, соціально-економічний статус та культурне походження.

Молодь має обмежені знання про секс і сексуальність [54]. Поточні керівні принципи щодо сексуального та репродуктивного здоров'я не враховують сучасні аспекти, такі як секстинг, інтернет-порнографія, кібербулінг, ЛГБТК-ідентичність і поняття згоди [20]. Крім того, нерідко вчителі розглядаючи тему сексу, не дотримуються чітких меж та не забезпечуючи анонімності [55].

Недолік інформації, пов'язаної з ЛГБТК, також є серйозною проблемою. Ці теми або взагалі відсутні в програмах, або представлені неповною або некоректною інформацією, що може призвести до відчуття ізоляції серед тих, хто належить до ЛГБТК-спільноти. Недоліки в освітніх програмах сексуального здоров'я можуть призвести до відсутності ключових знань, які впливають на фізичне, соціальне та психічне благополуччя старшокласників.

Щоб зробити освітні програми з сексуального здоров'я більш ефективними, вони повинні стати інклюзивними для ЛГБТК-індивідів, сприяючи здоровим стосункам. Молодь ЛГБТК часто стикається з недостатньою інклюзивністю в поточних освітніх програмах з сексуального здоров'я. Наприклад, зацікавленість у питаннях ЛГБТК на уроках сексуального здоров'я зазнає обмежень, що може призвести до відчуття ізоляції в цій спільноті.

8. Важливість сексуальної освіти для школярів незаперечна, оскільки вона відіграє вирішальну роль у формуванні їхніх поглядів, поведінки та загального благополуччя. Однак, коли країна втягнута у військово-політичний конфлікт, ситуація у сфері сексуальної освіти стає більш складною і проблематичною. Задля системного підходу до надання практичних рекомендацій необхідно розглянути унікальні виклики та міркування, на які мають зважати освітяни та особи, відповідальні за формування політики сексуального виховання в Україні.

Наразі існує низка проблем які стоять на заваді формуванню підходів до реалізації повноцінного сексуального виховання в Україні, такі як:

- у регіонах, охоплених конфліктом, нормальне функціонування освітніх установ часто порушується. Школи можуть бути пошкоджені, закриті або переобладнані для використання у військових цілях, що створює значні перешкоди для впровадження комплексних програм сексуальної освіти;

- психологічні наслідки життя в зоні конфлікту можуть бути дуже серйозними, впливаючи на психічне здоров'я та емоційне благополуччя учнів. Цей емоційний стан може перешкоджати їхній здатності ефективно сприймати теми сексуальної освіти;

- конфлікт часто призводить до масового переміщення та міграції. Переміщені школярі стикаються з проблемами доступу до послідовної та стандартизованої сексуальної освіти, оскільки їхнє освітнє середовище часто є нестабільним і не має необхідних ресурсів;

- забезпечення безпеки учнів і педагогів є першочерговим завданням у зонах конфлікту. Це може обмежити обсяг і глибину програм сексуальної освіти, оскільки певні теми можуть вважатися надто чутливими або суперечливими.

З урахуванням, цього переліку проблем можемо виділити основні практичні рекомендації щодо удосконалення підходів до реалізації сексуального виховання в умовах військово-політичного конфлікту в Україні.

Програми сексуальної освіти повинні враховувати травматизм, визнаючи потенційну травму, якої можуть зазнати учні в зонах конфлікту. Підхід, заснований на підтримці та розумінні, має вирішальне значення для створення безпечного простору для навчання. Освітні програми повинні бути адаптивними та гнучкими, щоб відповідати обставинам, які постійно змінюються в зонах конфлікту. Це може передбачати використання альтернативних методів навчання, таких як освітні онлайн-ресурси або ініціативи на рівні громади.

Навчальні програми зі статевого виховання мають бути інклюзивними та враховувати різні культурні, релігійні та етнічні перспективи. Чутливість до культурного контексту має важливе значення, щоб уникнути посилення шкідливих стереотипів або ненавмисного ігнорування певних груп.

Таким чином, взаємодія з місцевими громадами є вкрай важливою. Батьки, громадські лідери та релігійні діячі повинні брати участь у формуванні програм сексуальної освіти, щоб забезпечити їхню культурну адекватність і заручитися підтримкою громади. Впроваджуючи ці практичні рекомендації, Україна може посилити соціологічну підтримку сексуальної освіти в системі загальної середньої освіти, сприяючи формуванню більш поінформованого, інклюзивного та культурно чутливого підходу до питань сексуальності серед школярів.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши основні особливості поширення світових трендів сексуального виховання українських школярів в рамках соціологічного супроводу можливо зробити певні узагальнення та висновки:

Сексуальне виховання означає вивчення когнітивних, емоційних, соціальних, інтерактивних та фізичних аспектів сексуальності. Сексуальне виховання починається в ранньому дитинстві і прогресує в підлітковому та дорослому віці. Для дітей та молоді вона спрямована на підтримку та захист статевого розвитку. Сексуальне виховання поступово надає дітям та молодим людям інформацію, навички та позитивні цінності, щоб зрозуміти і насолоджуватися своєю сексуальністю, мати безпечні та повноцінні стосунки та приймати відповідальність за своє та чуже сексуальне здоров'я та благополуччя. Це дає змогу молоді робити вибір, який покращує якість їхнього життя та сприяє створенню співчутливого та справедливого суспільства. А в свою чергу сексуальність є важливою частиною життя багатьох людей: вона може бути джерелом задоволення та комфорту, а також способом висловити прихильність і любов або створити сім'ю. Це також може мати негативні наслідки для здоров'я та соціального життя. Незалежно від того, чи вирішують молоді люди бути сексуально активними чи ні, сексуальна освіта надає пріоритет набуттю та зміцненню таких цінностей, як взаємність, рівність, відповідальність і повага, які є передумовами здорових і безпечніших сексуальних і соціальних стосунків.

Чітко визначив методи та основні форми сексуальної освіти школярів можливо підкреслили важливість комплексного та адаптивного підходу. У результаті, успішна програма сексуальної освіти вимагає збалансованого підходу, який враховує індивідуальні відмінності, суспільні впливи і постійну оцінку, щоб відповідати потребам школярів, що змінюються.

На основі методу узагальнення інформаційних джерел було визначено форми організації, методика та основні засоби статевого виховання у закладах середньої освіти країн світу. Різні форми організації статевого виховання, можна поділити на дві групи: традиційні та спеціальні. До першої групи належать такі форми організації, як окремі уроки та факультативні заняття; окремі заходи для батьків. До другої групи належать різноманітні форми уроків, побудовані на комплексних засадах: комплексні уроки, мультимедійні (візуальні) курси, партнерство в навчанні та вихованні тощо. Таким чином, за допомогою інтерактивних видів зайнять вчителі та психологи працюють з дітьми, допомагаючи опанувати необхідні навички. Важливо адаптувати іноземний досвід організації сексуального виховання до українських реалій, зберігаючи можливість використання інноваційних методів та форм.

Соціологічна підтримка сексуальної освіти – це багатогранний і динамічний процес, який виходить за межі класу. Він передбачає співпрацю між освітянами, громадами, політиками та дослідниками з метою створення середовища, яке поважає різноманітність, відповідає на суспільні виклики та дає змогу школярам відповідально та поінформовано орієнтуватися у своєму сексуальному розвитку.

Відсутність комплексного сексуального виховання, що поєднує в собі формальні (традиційні) та неформальні (нетрадиційні) джерела інформації, призводить до збільшення рівня поширеності підліткової вагітності, ризикової сексуальної поведінки та, як наслідок, призводить до розповсюдження ПСШ. Дивлячись на результати опитування, можна сказати, що сучасна українська молодь є частково обізнаною в питанні сексуального виховання. Більшість учнів розуміють та орієнтуються у загальних питаннях, таких як: сексуальна поведінка, сексуальність та сексуальна орієнтація, більшою мірою, за допомогою неформальних джерел інформації (батьки, друзі, ЗМІ), а не завдяки формальним джерелам (навчальний заклад, медичні працівники). Проаналізувавши питання анкети

можна зробити висновок, що сучасні тренди сексуального виховання поступово проникають в освітній простір з метою поліпшення стану і підвищення рівня сексуальної обізнаності та статевої культури громадян України у сучасних умовах, але однією з основних проблем у наданні комплексного сексуального виховання залишається обмеженість офіційних каналів передачі інформації.

В сучасному освітньому середовищі важливо розглядати сексуальне виховання як невід'ємну складову гармонійного розвитку українських школярів. Однак для забезпечення ефективності та реальності таких програм необхідно впроваджувати соціологічний підхід, який враховує соціокультурний контекст та індивідуальні особливості учнів. Регулювання та вдосконалення програми сексуального виховання в українській загальній середній освіті вимагає цілеспрямованих дій та співпраці між учасниками освітнього процесу та громадськістю з залученням спеціалістів сексологів, психологів та соціологів, неурядових та міжнародних організацій.

Вивчення особливостей сексуальної освіти школярів в умовах військово-політичного конфлікту є складним завданням, яке вимагає багатогранного підходу. Вирішуючи такі проблеми, як зруйновані освітні системи, психологічний вплив, переміщення та проблеми безпеки, а також враховуючи травмоорієнтовану освіту, адаптивність, інклюзивність та залучення громади, освітяни та політики можуть працювати над забезпеченням повноцінної сексуальної освіти, яка сприятиме цілісному благополуччю дітей у зонах конфлікту. Незважаючи на виклики, важливість надання молодим людям точної та актуальної інформації залишається критично важливим аспектом формування стійкості та надії системи виховання майбутнього покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Es ist nicht alles Analsex»: Deutsche Schulen beschäftigen sich mit Liebe, Gleichberechtigung und LGBT-Themen. URL: <https://www.theguardian.com/education/2016/nov/23/its-not-all-anal-sex-the-german-schools-exploring-love-equality-and-lgbt-issues> (Дата звернення: 17.11.2021)
2. 15 найкращих серіалів року за версією BBC. URL: <https://relax.1kr.ua/publication-274.html> (Дата звернення: 17.12.2021)
3. Bajos N., Bozon M., Beltzer N. Enquête sur la sexualité en France. *Pratiques, genre et santé*. Paris : La Découverte, 2008.
4. Benard C. Der Mann auf der Strasse. Über das merkwürdige Verhalten von Männern in ganz alltäglichen Situationen. Reinbek : Rowohlt, 2003, P. 148.
5. Bisognerebbe fare educazione sessuale a scuola. URL: <https://www.ilpost.it/2021/03/29/educazione-sessuale-affettiva-scuola-aborto/#:~:text=L'Italia%20C3%A8%20tra%20i,la%20Polonia%20e%20la%20Romania.&text=Secondo%20l'UNESCO%2C%20il%20sistema,%20insegna%20odell'educazione%20sessuale> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)
6. For the First Time. URL: <https://reporters.media/en/for-the-first-time/> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)
7. Goldman J. Can MOOCs enhance sexuality education? *Sex Education*. 2016. № 6. pp. 487-502.
8. Guzman B., Schelehofer-Sutton M., Villanueva C., Dello Stritto M., Casad B. et al. Let's talk about sex: How comfortable discussions about sex impact teen sexual behavior. *Journal of Health Communication*, 2003. № 8(6). pp. 583-598.
9. Hilgers A. Richtlinien und Lehrpläne zur Sexualerziehung. Andrea Hilgers, Köln : Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung, 2005, P. 112. 7.

Die ausgestanzte Sexualität. Thomas Kraus. Vermessene Sexualität., Berlin, Heidelberg: Springer, o.J., 202-219 pp.

10. Hodžić A., Budesa J., Štulhofer A., Irvine J. The politics of youth sexuality : Civil society and school-based sex education in Croatia. *Sexualities*. 2012 (June). № 15(3/4). pp. 494-514.

11. Inadequate Sexual Health Education for High School Students in the United States. URL: <https://ballardbrief.byu.edu/issue-briefs/inadequate-sexual-health-education-for-high-school-students-in-the-united-states> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

12. Kakavoulis A. Family and sex education: A survey of parental attitudes. *Sex Education*. 2001. № 1(2). pp. 163-174

13. Morales G., Guijarro C. La educación sexual de la primera infancia. Guía para madres, padres y profesorado de Educación Infantil. *Secretaría General de Educación y Formación Profesional*, 2003. P.122.

14. Parker R., Wellings K., Lazarus J. Sexuality education in Europe: An overview of current policies. *Sex Education*. 2009. № 9(3), pp. 227-242.

15. Pellejero Goni L., Torres Iglesias B. La educaciyn de la sexualidad: el sexo y el gñero en los libros de texto de Educaciyn Primaria. *Revista de Educaciyn*. 2011 (Enero-Abril). № 354. pp. 399-427.

16. Policies for Sexuality Education in the European Union. 2013. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (Дата звернення: 28.01.2022 р.)

17. Polish ruling party whips up LGBTQ hatred ahead of elections amid «gay-free» zones and Pride march attacks. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/08/09/lgbtq-activists-poland-battle-growing-hostility-countrys-powerful/> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

18. Polish Towns That Declared Themselves «L.G.B.T. Free» Are Denied E.U. Funds. URL: <https://www.nytimes.com/2020/07/30/world/europe/LGBT-free-poland-EU-funds.html> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

19. Prohibited Topic: Why are Ukrainian parents afraid to talk with their children about sex? URL: <https://childhub.org/en/child-protection-news/ukraine-prohibited-topic-why-are-ukrainian-parents-afraid-talk-their-children-about-sex>

(Дата звернення: 24.11.2023 р.)

20. Quanto servirebbe agli studenti italiani un po' di educazione lgbt. URL: <https://vdnews.tv/article/educazione-lgbt-scuola> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

21. Review of the evidence on sexuality education. Report to inform the update of the UNESCO International Technical Guidance on Sexuality Education; prepared by Paul Montgomery and Wendy Knerr, University of Oxford Centre for Evidence-Based Intervention. Paris: UNESCO, 2016.

22. Schetsche M. Handbuch Sexualpädagogik und sexuelle Bildung. München: Beltz Juventa Verlag Weinheim. 2008.

23. Schmidt, G. Jugendsexualität. Sozialer Wandel, Gruppenunterschiede, Konfliktfelder. Stuttgart, Enke, 1993, P. 452

24. Sex and Relationship Education Guidance: Head teachers, Teachers & School Governors. Guidance Curriculum & Standards. 2000. P. 84.

25. Sexualerziehung. Literatur, Medien, Materialien, Düsseldorf, 2001, P. 180.

26. Shtarkshall R., Santelli J., Hirsch J. Sex Education and Sexual Socialization: Roles for Educators and Parents. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 2007. № 39(2). pp. 116-119.

27. Sielert U. Einführung in die Sexualpädagogik. Weinheim. Basel. 2005. P.140.

28. Standards for Sexuality Education in Europe. WHO Regional Office for Europe and BZgA. Federal Centre for Health Education, BZgA, Cologne, 2010. 75 p. URL: <https://www.icmec.org/wp-content/uploads/2016/06/WHOSTandards-for-Sexuality-Education-in-Europe.pdf> (Дата звернення: 15.11.2021)

29. Stephenson, J., Strange, V., Allen, E., Copas, A., et al. The Long-Term Effects of a Peer-Led Sex Education Programme (RIPPLE): A Cluster Randomized Trial in Schools in England. *PLoS Medicine*, 5. 2008 P. 224

30. The Methods And Approaches Of Sex Education For Schools. URL: <https://edubirdie.com/examples/the-methods-and-approaches-of-sex-education-for-schools/> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)
31. Tillmann K. Jugend weiblich – Jugend männlich. Sozialisation, Geschlecht, Identität. Opladen: *Leske&Budrich*, 2002. P. 346.
32. Training Programmes. L8R. Their future, you decide. URL: <http://www.hi8ussouth.co.uk>. (Дата звернення: 04.12.2023 р.)
33. Walker J., Milton J. Teachers' and parents' roles in the sexuality education of primary school children: a comparison of experiences in Leeds, UK and in Sydney, Australia. *Sex Education*. Vol. 6. № 4, November 2006. P. 418.
34. What are the ways in which sex education can be taught? URL: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Education_and_Professional_Development/Foundations_of_Education_and_Instructional_Assessment_\(Kidd_et_al.\)/06%3A_Sociological_Influences-_Economics_and_Culture/6.05%3A_What_are_the_ways_in_which_sex_education_can_be_taught](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Education_and_Professional_Development/Foundations_of_Education_and_Instructional_Assessment_(Kidd_et_al.)/06%3A_Sociological_Influences-_Economics_and_Culture/6.05%3A_What_are_the_ways_in_which_sex_education_can_be_taught) (Дата звернення: 04.12.2023 р.)
35. Youth Risk Behavior Survey - Data Summary & Trends Report: 2007-2017. URL: <https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/trendsreport.pdf> (Дата звернення: 28.01.2022 р.)
36. Бабенко В. Сучасні моделі сексуального виховання учнів країн Євросоюзу. *Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 лютого 2022 р.)* Київ : КНЕУ, 2022. С. 18-20
37. Бансал Р., Мехра М. Дівчата-підлітки - новий пріоритет. *Індійський журнал громадської охорони здоров'я*. 1998. 42 (1).С. 1-2.
38. Браун-Галковська М. Домашня психологія. Свічадо. Львів. 2005. с. 28.
39. Бялик О. Суспільно-історичні передумови статевого виховання учнівської молоді. *Молодь і ринок*. № 5. 2015. С. 117-123.

40. Бялик О. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. Дисертація. 2017. 547 с. URL: https://vspu.edu.ua/science/dis/des_18_3.pdf (Дата звернення: 13.10.2021)
41. Введення в психологію: сексуальна поведінка. URL: <https://courses.lumenlearning.com/wmopen-psychology/chapter/introduction-to-sexual-behavior/> (Дата звернення: 19.12.2021 р.)
42. Вестхаймер Р. Секс для «чайників». М. : Діалектика, 2007. С. 512. URL: <http://www.dialektika.com/books/978-5-8459-0759-2.html> (Дата звернення: 13.10.2021)
43. Виговська І. Не лише Sex Education. Секс-освіта. 2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/sex-ed/344985-ne-lishe-sex-education-24-seriali-filmi-ta-shou-v-youtube-pro-seks-osvitu> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)
44. Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/index.php> (Дата звернення: 11.10.2021)
45. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, затверджена постановою Верховної Ради України від 05.03.1999 р. № 475-XIV. ВВР України. 1999. № 17. ст. 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-14#Text> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)
46. Дзєвецький М. Час дорослішати. Свічадо. Львів. 2019.96 с.
47. Діденко С. Психологія сексуальності: підручник. К.: Академвидав, 2009. 303 с.
48. До Всесвітнього дня сексуального здоров'я: 7 наукових фактів про користь сексу. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2015/09/5/199825/> (Дата звернення: 13.10.2021)
49. Донець О. Сексуальні установки жінок в юнацькому віці. *Педагогічні науки*. 2018. № 2 (16). С. 52-57.
50. Дорле А., Хірамаат Л., Маннапур Б., Гхаттаргі Ч. Зміни статевого дозрівання в учнів середніх шкіл Багалкота, Карнатака. *Журнал клінічних і діагностичних досліджень*. 2010. (4):30. С.16-19.

51. Європарламент критикує зони, вільні від ЛГБТІ в Польщі. URL: <https://www.dw.com/en/european-parliament-slams-lgbti-free-zones-in-poland/a-51722613> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

52. Закон України Про повну загальну середню освіту. Відомості Верховної Ради. 2020. № 31, ст. 226 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/463-20#Text> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

53. Зоська Я. Бабенко В. Світовий досвід сексуального виховання школярів. Вісник Маріупольського державного університету. *Серія: Філософія, культурологія, соціологія* (вид-ня включено до Міжнар. наукометричної бази даних «Index Copernicus International») (Збірка у публікації)

54. Іванова, Н. (2013). Психологические аспекты понятия «сексуальности». *Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin)*. 11(139). 81-86.

55. Керні Л. «Вплив засобів масової інформації на соціальні результати: вплив серіалу MTV «16 і вагітна» на підліткове народження дитини». 2014. URL: <https://www.brookings.edu/research/media-influences-on-social-outcomes-the-impact-of-mtvs-16-and-pregnant-on-teen-childbearing/> (Дата звернення: 11.12.2022)

56. Коли українські підлітки починають займатися сексом: дослідження. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/05/22/236984/> (Дата звернення: 13.11.2021 р.)

57. Критика телесеріалу «Вагітна у 16» URL: <http://www.thefutoncritic.com/news/2009/05/18/mtv-chronicles-the-challenges-of-teen-pregnancy-in-16-and-pregnant-premiering-on-thursday-june-11th-at-10pm-et-pt-31381/20090518mtv01/> (Дата звернення: 11.12.2022)

58. Кузнецова О. Статеве виховання школярів: навчальний посібник. Миколаїв : ІЛІОН, 2004. 176 с

59. Кухаренко О. Дослідження сексуальної культури в Україні й світі. *Культура України*. 2015. Вип. 49. С. 252-263.

60. Лист Міністерства освіти і науки України щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році від 24 серпня 2023 р. № 1/12702-23 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-vihovnogo-procesu-v-zakladah-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

61. Лушпай Л. Гендерне виховання учнів середніх навчальних закладів у Великій Британії : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2012. 20 с.

62. Мартінс, Н. Аналіз вмісту підліткового батьківства в програмуванні реальності «Мама-підлітка». *Комунікація про здоров'я*. 2016. URL: <https://doi.org/10.1080/10410236.2015.1089465> (Дата звернення: 11.11.2021)

63. Міжнародні експерти обожають шведські секс-види. 96% студентів цього не роблять. URL: <https://apolitical.co/solution-articles/en/international-experts-love-swedens-sex-ed-96-of-students-dont> (Дата звернення: 14.11.2021)

64. Міністерство освіти розповіло про статеve виховання в українських школах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sexualna-osvita-v-ukrayini/30993996.html> (Дата звернення: 15.11.2021)

65. Навчальна програма МОН з курсу «Основи здоров'я» (6-9 класи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

66. Навчальна програма МОН з курсу «Я досліджую світ» (3-4 класи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

67. Навчальна програма МОН з курсу біології (для 10-11 класів). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

68. Основні орієнтири виховання 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://docs.google.com/document/d/1o3wwAk2XYItBha7ASqhXq1juGyut8K7ZKlKwvbkiQs/edit> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

69. Польські міста «вільні від ЛГБТ» перед запеклою європейською виборчою кампанією. URL: <https://www.reuters.com/article/uk-eu-election-poland/polish-towns-go-lgbt-free-ahead-of-bitter-european-election-campaign-idUKKCN1SR0XV?edition-redirect=uk> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

70. Польща проводить масові паради гордості. Але як далеко зайшли права ЛГБТК? URL: <https://time.com/5619660/lgbt-rights-poland/> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

71. Польща: зони, вільні від ЛГБТ, і заборона на прайд-марші. URL: <https://europeanacademyofreligionandsociety.com/news/poland-lgbt-free-zones-and-ban-on-pride-marches/> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

72. Постанова Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні від 30 січня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04#Text> (Дата звернення: 19.11.2023 р.)

73. Результати дослідження ставлення батьків до статевого виховання дітей. Асоціація сексологів та сексотерапевтів України. URL: <https://sexology.org.ua/rezultati-doslidzhennya-stavlennya-batkiv-do-statevogo-vihovannya-ditej/> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

74. Робочий зошит для самостійної роботи студентів медичного факультету з курсу «Основи сексології та сексопатології» / упоряд. Г.М. Кожина, Н.В.Георгієвська, І.В.Лещина, В.Є.Кришталь. Харків: ХНМУ, 2018. 85 с.

75. Романова Н.Ф. Суспільство і гендерні стереотипи в сучасних умовах: нові орієнтири. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 11-13 грудня 2003 р.). К.: ПЦ «Фоліант», 2003. С.132-133.

76. Сексуальна освіта за кордоном: коли говорять і про що – дослідження. URL: <https://nus.org.ua/articles/seksualna-osvita-za-kordonom-koly-govoryat-i-pro-shho/> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

77. Серіал «Сексуальна освіта». URL: <https://www.netflix.com/ua/title/80197526> (Дата звернення: 17.12.2021)

78. Сім'я та школа не виконують функцію статевого виховання – дослідження. URL: <https://vseosvita.ua/news/simia-ta-shkola-ne-vykonuiut-funktsiiu-statevoho-vykhovannia-doslidzhennia-87441.html> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

79. Соловцева Е. Представление подростков о половой жизни. *Народное образование*. 2001. № 5. С. 209-213

80. Статеве виховання в Європі. URL: https://europeanacademyofreligionandsociety.com/news/sexual-education-in-europe/#_ftnref12 (Дата звернення: 14.11.2021)

81. Статеве виховання в Італії: втрачена можливість? URL: <https://italicsmag.com/2020/10/14/why-sex-education-compulsory-school-subject/> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

82. Статеве виховання має проводитись у школі. URL: <https://www.ilpost.it/2021/03/29/educazione-sessuale-affettiva-scuola-aborto/#:~:text=L'Italia%20C3%A8%20tra%20i,la%20Polonia%20e%20la%20Romania.&text=Secondo%20l'UNESCO%20il%20sistema,%20insegna%20l'educazione%20sessuale> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

83. Статеве виховання у шведських школах, як описують молоді жінки. URL: https://www.researchgate.net/publication/50418680_Sex_education_in_Swedish_schools_as_described_by_young_women (Дата звернення: 14.11.2021)

84. Тарасенко Г. Виховний процес у контексті оновлення парадигмальних підходів до сучасної освіти. *Сучасні інформаційні технології навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. К.: Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2010. Вип. 23. С.96-101.

85. Трюдо, Дж. Роль нових засобів масової інформації щодо сексуальної поведінки підлітків та результатів фертильності – випадок 16 та вагітних. *Південний економічний журнал*. 2016. URL: <https://doi.org/10.1002/soej.12034> (Дата звернення: 12.12.2022)

86. Учителі й батьки підтримують сексуальну освіту – дослідження. URL: <https://osvita.ua/school/77591/> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

87. Хвиля протестів проти реформи статевої освіти в Німеччині. URL: <https://www.dw.com/en/wave-of-protests-against-sex-education-reform-in-germany/a-36413964> (Дата звернення: 17.11.2021)

88. Чому сучасна сексуальна освіта – це про безпеку. Дослідження. URL: <https://nus.org.ua/view/chomu-suchasna-seksualna-osvita-tse-pro-bezpeku/> (Дата звернення: 04.12.2023 р.)

89. Шведське статеве виховання має час для ігор і зрілих дебатів. URL: <https://www.theguardian.com/education/2015/jun/05/swedish-sex-education-games-mature-debate> (Дата звернення: 14.11.2021)

90. Школи, зупиніть проект на «паритеті». Сегнана сказав: «ні» гендерній теорії. URL: <https://www.ladige.it/attualita/2018/12/31/scuole-stop-al-progetto-sulla-parita-interviene-segnana-no-alla-teoria-gender-1.2581382> (Дата звернення: 11.11.2021 р.)

91. Що таке секс – для чого потрібен жінкам і чоловікам, основні види сексуальних контактів. URL: <https://conflict.net.ua/shho-take-seks-dlja-chogo-potriben-zhinkam-i/> (Дата звернення: 11.10.2021)

92. Що таке сексуальне виховання та чому в Україні його, на жаль, немає. URL: <https://bit.ua/2019/09/shho-take-seksualne-vyhovannya-ta-chomu-v-ukrayini-jogol-nemaue/> (Дата звернення: 17.11.2021 р.)

93. Які вони, українські підлітки: про соцмережі, секс, алкоголь, спорт, довіру до батьків та друзів. Дослідження. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/05/22/236974/> (Дата звернення: 19.11.2021 р.)

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні засади сексуального виховання провідних країн Європейського союзу		
№	Країна ЄС	Засади сексуального виховання
1	Австрія	<p>В Австрії сексуальне виховання є обов'язковим у школах з 1970 року.</p> <p>Методичні рекомендації введені самими вчителями і регламентуються Міністерством освіти. Сексуальне виховання в австрійських школах починається з початкової школи і є інтегровано в уроки біології, німецької мови та релігієзнавства.</p> <p>Основними цілями шкільної сексуальної освіти є формування знання цінностей на основі взаємоповаги, співпраці з батьками, створення міждисциплінарних структур, в яких викладається сексуальна освіта та які взаємопов'язані. Крім того, комунікаційне партнерство та участь експертів включені в ці цілі.</p> <p>Основний указ про статеве виховання 1990 року – доступний на веб-сайт Міністерства освіти, мистецтва та культури вказує, що навіть якщо сексуальне виховання, передано на уроці біології, має забезпечити суттєву допомогу в житті, шляхом надання інформації про емоції та стосунки.</p> <p>В Австрії, згідно з доповіддю «Сексуальна освіта в Європі», опублікованою в Європейській комісії та ВООЗ організуються міждисциплінарні проекти у школі та залучають батьків. Вони не можуть відібрати у своїх дітей уроки сексуального виховання, але беруть участь у конференціях про матеріал, використаний під час уроків.</p> <p>Варто звернути увагу на два моменти. По-перше, незважаючи на те, що сексуальне виховання при навчанні в школі є обов'язковим. Друге полягає в тому, що сексуальне виховання, яке вивчають в Австрійських школах, засноване на біологічних питаннях і дискусіях, пов'язаних з етикою, психологією і суспільством. Сексуальна освіта в Австрії також розвивається через програму GIVE, реалізується Міністерством освіти, науки і культури, та проектом «Love Talks», розроблений Австрійським дослідницьким інститутом Family10.</p>
2	Франція	<p>У Франції сексуальне виховання і вся інформація про сексуальність у школах була заборонено законом з 1920 до 1967 року.</p> <p>У 1973 році було створено CSIS (Conseil Supérieur de l'Information Sexuelle). ООН Women Watch повідомляє, що CSIS формується асоціаціями, урядом та кваліфікованими особами. Його мета – запропонувати заходи щодо забезпечення якісної інформації про сексуальне виховання молоді та популяризації навчання вчителів з цього питання. Створення CSIS дозволило запровадження перших</p>

		<p>нормативних актів щодо статевого виховання, починаючи з біологічного аспекту.</p> <p>Зазначимо, що CSIS було замінено в січні 2013 року Верховною Радою Егаліті новим урядом. Цей новий орган займається численними темами, що стосуються прав жінок та сексуального і репродуктивного здоров'я та права.</p> <p>Звіт «Сексуальна освіта в Європі» показує, що в 1996 р. була введена профілактика ВІЛ/СНІД постановою Міністерства освіти в школі уроки сексуального виховання.</p> <p>У 2001 році статеve виховання взагалі стало обов'язковим предметом у школах на рівні з принаймні трьома сесіями викладання на рік, навіть якщо меншість батьків забороняють дітям відвідувати уроки.</p> <p>У Франції сексуальна освіта охоплює біологічні, соціальні та етичні аспекти.</p> <p>Використовуються інтерактивні методи, включаючи дебати, відео чи ілюстрації. Однак, можна помітити, що навчання «рівний рівному» майже не існує у Франції.</p> <p>Починаючи з 1995 року, вчителі мають відвідувати навчальний курс тривалістю дві години, щоб не відставати від нової політики щодо сексуальної тематики репродуктивне здоров'я та права.</p> <p>Нещодавно у Франції почалися дебати щодо шкільної сексуальної освіти. Підручники з біології, видані в 2011 році за новою програмою біології для учнів другого курсу середньої школи (16-17 років) диференціюють статеві ідентичність і сексуальні ролі (стать і гендер), з одного боку, і сексуальна орієнтація (сексуальність), з іншого боку. Аргументи проти цієї теми є, що теорія гендеру розглядається не як наукова теорія, а як соціологічна одиниця, і з цієї причини йому не місце в підручнику з біології.</p> <p>Одні закликали до бойкоту, інші заперечували існування гендерної теорії, і ця різниця у поглядах посилила розбіжності між політичними групами.</p>
3	Німеччина	<p>Згідно з доповіддю «Сексуальне виховання в Європі», у Німеччині сексуальна освіта була юридично введена в Bundesländer у 1968 році. У 1977 році Конституційний суд видав основні рекомендації щодо сексуальної освіти в школі в Західній Німеччині. У Східній Німеччині сексуальне виховання не було легально впроваджено, але було інтегровано в освіту сімейного життя, яка надається в школах, молодіжних організаціях через консультаційні та просвітницькі кампанії.</p> <p>Після возз'єднання новий «Закон про вагітність та допомогу сім'ї» (SFHÄndG), опублікований у середині 1990-х років і застосовний досі, введений національною обов'язковою програмою сексуальної освіти, відповідає за його фактичне забезпечення в школах.</p> <p>«Закон про вагітність та допомогу сім'ї» передбачає, що сексуальна освіта буде викладатись цілісно. Тому змістом програми займається не тільки з боку біології та медицини, а також з емоціями, стосунками та етикою. Закон також визначає, що державні установи будуть співпрацювати з неурядовими організаціями, такі як PROFAMILIA, які пропонують різноманітні</p>

		<p>заходи та інформацію про сексуальне виховання молоді.</p> <p>У Німеччині статеve виховання починається в школі з 9 років і є інтегровано в такі предмети, як громадянство, релігія, етика та біологія.</p> <p>BZgA (Федеральний центр медичної освіти), Федеральне міністерство у справах сім'ї, Люди похилого віку, жінки та молодь (BMFSFJ) і Федеральне міністерство охорони здоров'я (BMG) є основними інституціями, що відповідають за політику у сфері сексуальної освіти в загальному та на федеральному рівні. Однак вони не можуть реалізувати сексуальне навчання безпосередньо в школах. Фактична реалізація цього предмета в школах є відповідальністю регіональних урядів.</p>
4	Італія	<p>Звіт «Сексуальна освіта в Європі» показує, що в Італії сексуальне виховання завжди стикалось з опозицією з боку католицької церкви та деякою політичною групи. У 1991 році законопроект, який мав на меті зробити сексуальну освіту обов'язковим шкільним предметом, був включений в уроки біології, але провалився.</p> <p>Зараз у країні немає законів на цю тему, навіть якщо протягом останніх 30 років були зроблено багато пропозицій та компромісів. Насправді, Конкордат 1984 року передбачає, що Міністерство освіти повинно було розглянути погляди на Церкву.</p> <p>Тим не менш, декілька шкіл фактично надають своїм учням сексуальну освіту віком від 14 до 19 років. Деякі з них пропонують «програму-мінімум», яка складається лише з одного уроку протягом навчального року учнів і є одним уроком для всіх вікових груп. Деякі школи пропонують більш масштабні програми.</p> <p>Директор кожної школи відповідає за шкільну політику щодо сексуальної освіти. Зміст навчання базується лише на біології і викладається вчителями біології формально.</p> <p>Приватні центри планування сім'ї та асоціації залучені до надання сексуальної освіти за допомогою заходів та інформаційних центрів, але це не у формальному підході.</p>
5	Польща	<p>Як показано у звіті «Сексуальна освіта в Європі», сексуальну освіту в Польщі почали включати в шкільні програми з 1966 року, починаючи з деяких провінцій країни.</p> <p>У 1973 році уряд при владі створив тему під назвою «Підготовка до життя в соціалістичній сім'ї» (що пізніше стало «Освітою для сімейного життя»). З 1974 р. у 1500 загальноосвітніх школах ввели цей предмет до своєї програми. Проте через економічну та соціальну кризу кінця 1970-х рр. І під сильним впливом католицьких організацій, що виступають за «природну» сім'ю планування, надання сексуальної освіти зазнало невдачі в Польщі.</p> <p>У 1956 році Польща була однією з перших країн, яка легалізувала аборти, але це було заборонено в 1993 р. після розпаду Східного блоку та за підписом конкордату між урядом і церквою, що робить державу і церкву нерозлучними.</p> <p>Отже, католицька церква зробила великий вплив на шкільне навчання сексуального виховання. Традиційні групи виступають проти методів, що використовує наука, оскільки вони зосереджуються на сімейних ролях і традиційних цінностях. Як результат, сексуальне виховання було вилучено з навчальної</p>

	<p>програми, що викладались поза межами шкільної програми добровільними вчителями. У той же період доступні небагато шкільних підручників, які викладаючи предмет, передавали неправдиву та стереотипну інформацію про контрацепцію та відмову від гомосексуалізму. Католицька церква також мала сильний вплив на служби планування сім'ї, які зазнали тиску провідних.</p> <p>Навчальна програма 2006 року описана у звіті «Сексуальна освіта в Європі» складалась з 14 годин уроків із використанням багатьох методів навчання, таких як лекції та семінари без іспитів та оцінок. В Польщі сексуальне виховання вважається неефективним. Дорослі зазвичай вважають молодих людей астатевими, а батьки уникають говорити про цей предмет зі своїми дітьми. У сільських регіонах мають обмежені дії на місцях сексуальної освіти, тому що ця тема досі є табу, а фінансування погане.</p> <p>Враховуючи обмежену інформацію, надану офіційно, молоді поляки покладаються на журнали, Інтернет та їх однолітків, що мають інформацію про репродуктивне здоров'я, сексуальність і ризиковану поведінку. Самі підлітки почали скаржитися і засуджувати відсутність конкретної та точної інформації про сексуальність, відсутність толерантності до гомосексуалізму, неправдиву інформацію про ПСШ та протизаплідні засоби та сильні гендерні стереотипи.</p> <p>Уже в 2005 році польська організація геїв і лесбіянок під назвою «Лямбда» засудила оманливу інформацію про сексуальну орієнтацію, яку дають дітям органи освіти. Більше того, у 2007 р. комітет з прав людини ООН закликав польське міністерство освіти забезпечити належне та неупереджене шкільне сексуальне виховання.</p> <p>У червні 2009 року група сексуальних педагогів під назвою «Понтон» вирішила опублікувати дослідження про сексуальне виховання на основі 637 свідчень підлітків, зібраного в період з лютого по травень 2009 р. Серед 637 осіб, 252 особи, які взяли участь в опитуванні, сказали, що ніколи не мали сексуальної освіти у школі і 376 осіб сказали, що мали такі уроки. Лише серед 637 осіб 14 заявили, що протягом усього навчання в школі проходили сексуальну освіту. Так як, більшість шкіл організують уроки сексуальної освіти рано вранці (навіть у суботу вранці) або пізно після уроків, учні не заохочувалися відвідувати, а уроки часто скасовуються через низьку явку.</p> <p>Висновки в цілому досить тривожні: серед 376 свідчень людей, які отримали сексуальну освіту, більшість скаржилися на погану якість навчання. Вчителі (переважно священики чи релігієзнавці, але також вчителі біології, спорту та музики і навіть шкільний бібліотекар), як некомпетентні, непідготовлені і часто, що висловлюють свою особисту думку, пов'язані з релігією чи традиціями, замість того, щоб давати об'єктивну інформацію, що стосується змісту, сексуальне виховання передає багато свідчень щодо нетерпимості до гомосексуалізму та самотнього батьківства, сильних гендерних стереотипів, неправдивої інформації про контрацепцію. Можна додати, що уроки часто розділені між дівчатками та хлопчиками, і кожна група навчається про власну</p>
--	--

		<p>стать, що призводить до браку інформації про протилежну стать.</p> <p>У 2009 році було зроблено шкільне сексуальне виховання обов'язковим з 12 років Міністерством освіти.</p> <p>Проте, незважаючи на обов'язковість характеру навчання, виявляється, що відвідування учнів є необов'язковим і що батьки мають можливість відмовитися від сексуальної освіти своїх дітей.</p> <p>Тим не менш, деякі ініціативи були вжиті в контексті нешкільного сексуального виховання, як доповідь «Інформація про сексуальність, освіта та комунікація». Власне, серед інших ініціатив, TRR (the Polish family planning association) організовує просвітницькі кампанії під час музичного фестивалю Przystanek Woodstock, який збирає близько 200 000 людей кожен рік. TRR використовує фестиваль як інформаційну платформу, що пропагує сексуальне здоров'я та права, що розповсюджує близько 70 000 матеріалів та листівок, 25 000 презервативів та надано 516 консультацій з питань ВІЛ та планування сім'ї.</p>
6	Іспанія	<p>На основі звіту «Сексуальна освіта в Європі» слід зазначити, що сексуальна освіта увійшла до іспанських шкіл у 1970-х роках, але не як обов'язковий предмет. Навчання зосереджувалося спочатку на анатомії, а потім на біологічних, психологічних та соціальних аспектах.</p> <p>У 1981 році уряд запропонував програму цілісної сексуальної освіти від дошкільного віку до середньої школи.</p> <p>У 2005 році був прийнятий новий закон про освіту, який діє досі. Він включив новий предмет, який поступово охоплював сексуальне виховання і називався «Громадянська освіта». Відвідування предмета не є обов'язковим і рівним. Якщо закон вказує, які теми мають бути висвітлені, здається, що іноді їх не навчають на практиці. Національний уряд, а також регіональні уряди, зобов'язані здійснювати політику у сфері сексуальної освіти.</p> <p>Шкільна сексуальна освіта починається з 14 або 15 років в рамках шкільної програми. Вчитель відповідає за забезпечення уроків. Відповідають також інші асоціації та приватні установи за втручання в школи для забезпечення сексуальної освіти, як правило, через семінари.</p> <p>Ці агенції та асоціації дуже відрізняються у своїх підходах, що стосуються сексуальної освіти. Деякі розглядають лише біологічний підхід, деякі також вважають важливими емоційні аспекти, а деякі пропагують утримання, як єдиний засіб профілактики ІПСШ та вагітності. Це означає, що в країні якість шкільної сексуальної освіти залежить лише від людини, яка забезпечує її, а не на правових або законодавчих підставах. Це також означає, що якість надання не завжди ефективна.</p> <p>Це є причиною, чому більшість молодих іспанців дізнаються про сексуальність і сексуальне здоров'я від сім'ї, їхніх однолітків і ЗМІ. Це також є причиною, чому сексуальна освіта в Іспанії вважається неадекватною і майже відсутньою у сільській місцевості. Навіть якщо є офіційні зобов'язання щодо підвищення якості сексуальної освіти, молоді люди своїм ставленням показують, що вони є «зумовленими стереотипами, міфами та помилковими переконаннями».</p>

7	Швеція	<p>Згідно зі звітом «Сексуальна освіта в Європі», Швеція є першопрохідцем, що стосується сексуальної освіти. Власне, добровільна сексуальна освіта була введена в 1942 році, і був перший урок сексуального виховання транслювався по радіо в 1954 р. Отже, Швеція була першою країною, яка організувала шкільні уроки сексуального виховання.</p> <p>У цій країні сексуальна освіта розглядається як засіб гарантування здорового населення, і це є причиною того, чому було здійснено багато інвестицій в розвиток шкільного сексуального виховання. Це не розглядається як табу і вивчається на основі чесності, відкритості та толерантності. Такий стан душі має задовільні наслідки, оскільки цифри, наведені у звіті «Сексуальна освіта в Швеції», видана в 2008 році Гетеборзьким університетом, показує, що поширеність ВІЛ в країні дуже низька.</p> <p>У звіті вказується, що в 1970 р. були створені молодіжні центри для доповнення шкільного сексуального виховання, і їх метою було запобігання небажаний вагітності, і в цілому гарантування сексуального та репродуктивного здоров'я та права. Сьогодні в країні налічується 240 молодіжних центрів.</p> <p>Метою сексуальної освіти в Швеції є сприяння обізнаності та відкритості поведінки серед молоді. Шкільне забезпечення та відвідування учнів були обов'язковими. Що стосується викладання, використовуються такі методи ,як групове навчання, індивідуальні консультації, а також використовуються інформаційні кампанії про презервативи та інші заходи.</p> <p>У звіті «Сексуальна освіта в Швеції» вказується, що навчання сексуальній освіті враховує аспекти гендерної рівності та гендерні ролі у використаному методі особою, відповідальною за викладання та у змісті.</p> <p>Національна навчальна програма охоплює мінімальні стандарти щодо сексуальної освіти у школах, а інструкції та політику з цього питання видає шведське Національне агентство освіти.</p> <p>Сексуальна освіта в Швеції розглядається як загальна проблема, з якою стикаються всі, що є залученими. За відповідну реалізацію відповідають директори шкіл, а всі вчителі школи проводять уроки сексуальності своїм учням, незалежно від предмета, який вони викладають, чи спеціальності.</p> <p>У країні викладання статевого виховання в школі має цілісний підхід, оскільки обговорювані теми зосереджені на анатомії та аспектах стосунків та враховують потреби та турботи молоді. Вчення про сексуальне навчання починається дуже рано. У дошкільному закладі вихователі відповідають на будь-яке запитання. Діти можуть відкрито запитати про сексуальність, і уроки починаються до статевого дозрівання. Однак методи у викладачів різняться.</p> <p>У 2011 році в статті, опублікованій «Europe Upstairs», писалося про гостру дискусію, яка була спровокована анімаційним фільмом виробництва Шведської асоціації сексуальної освіти та яка була спрямована на ілюстрацію уроків сексуального виховання. Деякі асоціації засуджували шокуючі характеристики фільму під назвою «Sex på kartan», який планувалося транслювати по телебаченню. Фільм став предметом скарги в поліцію з моральних міркувань,</p>
---	--------	--

		тому що в ньому були показані сцени статевого акту. Проте навіть фільм, безперечно, відвертий, він не показує аморальних чи шокуючих сцен і був добре прийнятий 300 підлітками, які дивилися його.
--	--	--

Складено за джерелом: Policies for Sexuality Education in the European Union. 2013. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (Дата звернення: 28.01.2022 р.)

Анкета
«Особливості сучасного сексуального виховання українських школярів»

*Шановні респонденти! Запрошуємо Вас взяти участь в анонімному опитуванні щодо стану та проблем сексуального виховання в м. Маріуполь.
 Дякуємо за співпрацю!*

Ваша стать:

Жінка

Чоловік

Ваш вік:

В якій школі Ви навчаєтесь?

У якому класі Ви навчаєтесь?

1. Як розумієте термін «сексуальна поведінка»?

- форма взаємодії людей для відображення поведінки у суспільстві
- задоволення статевого потягу (бажання) людини (еротичні фантазії, танці, боротьба, отримання сексуального задоволення від насильства (садизм, мазохізм))
- форма реалізації сексуальності людини
- здійснюється для реалізації репродуктивної функції
- емоційні прояви, характерні для представників певної статі
- сексуальні реакції тіла (гомосексуальна поведінка, стимуляція власних статевих органів та контакти з іншими видами (міжвидові статеві контакти у тварин та зоофілія у людини))

2. Чи сприяє сексуальна поведінка реалізації наступних функцій людини?

- відтворення собі подібних (репродуктивної)
- отримання задоволення (гедоністичної)
- інформаційно-енергетичний обмін (комунікативний)
- усі з перелічених

3. Що є соціальною нормою у сексуальній поведінці?

- релаксація та розрядка сексуальної напруги
- дітонародження, у якому еротичні міркування грають мізерну роль
- чуттєва насолода, коли основне значення надається еротизму
- пізнання та задоволення цікавості

- комунікація
- сексуальне самоствердження
- компенсація
- підтримання певного ритуалу
- досягнення несексуальних цілей

4. Як Ви вважаєте, сексуальна поведінка має співпадати із сексуальною орієнтацією людини?

- так
- ні
- важко відповісти

5. Як часто Ви стикалися з випадками дисбалансу між сексуальною орієнтацією людини та її сексуальною поведінкою?

- дуже часто
- часто
- рідко
- ніколи

6. Чи можна дисбаланс між сексуальною орієнтацією та сексуальною поведінкою визначити як сексуальну девіацію?

- так
- ні
- важко відповісти

7. Як Ви вважаєте, які типи сексуальної поведінки зараз поширені серед української молоді у сучасному українському суспільстві?

- сексуальне самозадоволення
- гетеросексуальна поведінка
- гомосексуальна поведінка
- сексуальні контакти з тваринами

8. Як Ви вважаєте, які типи сексуальної поведінки можна вважати соціальною нормою у сексуальній поведінці у суспільстві?

- сексуальне самозадоволення
- гетеросексуальна поведінка
- гомосексуальна поведінка
- сексуальні контакти з тваринами

9. Які основні групи сексуальних девіацій вам відомі?

- психічні розлади та розлади поведінки
- розлади особистості та поведінки у зрілому віці
- розлади сексуальних вподобань

10. Які Вам відомі основні форми статевого життя?

- платонічна любов
- танці
- гейшизм
- статевий акт
- полюції
- мастурбації
- фінгерінг
- фістинг
- петтінг
- анальний секс
- оральний секс
- сексуальні дії з тваринами

11. Чи може помилкова інформація про сексуальну поведінку стати причиною невдач у сексі?

- так
- ні
- важко відповісти

12. Чи може стати причиною формування сексуальних комплексів не сформована сексуальна поведінка?

- так
- ні
- важко відповісти

13. Як Ви вважаєте, чи важливо у сексуальній поведінці відображати сексуальність людини?

- так
- ні
- важко відповісти

14. Чи знаєте Ви, що таке сексуальність людини?

- так
- ні
- важко відповісти

15. Чи знаєте Ви, як правильно транслювати свою сексуальність?

- так
- ні
- важко відповісти

16. Як Ви вважаєте, чи повинні бути пов'язані прояви сексуальності з сексуальною орієнтацією?

- так
- ні
- важко відповісти

17. Як Ви вважаєте, чому сучасна молодь починає раннє статеве життя?

- з цікавості (цікавість пізнання чогось нового)
- від бажання бути як інші
- здаватися дорослим
- під дією алкоголю, наркотиків, токсичних речовин
- свій варіант _____

18. Як Ви вважаєте, хто повинен пояснювати дитині таку велику і складну, а часом незручну тему сексуальності, тілесного контакту та сексуальної поведінки?

- Батьки
- Школа / навчальний заклад
- Церква
- Друзі
- Медичний працівник
- ЗМІ (журнали, ТБ, інтернет)
- Перегляд порно

19. У якому віці повинні формуватися знання про сексуальність, тілесність і сексуальну поведінку людини?

- до 8 років
- від 8 до 13 років
- від 14 до 17 років
- від 17 до 21 років

20. Як Ви вважаєте адекватне уявлення про себе (сексуальна орієнтація, сексуальність, тілесність) допоможе у майбутньому запобігти ризикованій статевій поведінці?

- так
- ні
- важко відповісти

21. Як Ви вважаєте чесні та відверті розмови про секс можуть призвести до:

- підвищеній увазі до занять сексом
- підвищений інтерес до отримання практичного досвіду в сексі
- свідомій сексуальній поведінці
- бережливому ставленню до себе та партнерів по сексу

- отримання багатогранної та достовірної інформації про сексуальну поведінку
- запобігатиме отриманню однобічної та спотвореної інформації

22. Чи проходять в школі уроки сексуального виховання?

- так (перехід до запитання 23)
- ні

23. Коли саме проходили такі уроки?

- до 6 класу
- 6-8 класі
- 9-11 класі
- не проходили зовсім

24. Які форми та методики проведення уроків сексуального виховання Ви пам'ятаєте?

- відкриті лекції
- консультації з психологом/сексологом
- перегляд візуального матеріалу (презентації, відео тощо)
- проведення анкетування
- виїзні уроки
- уроки в ігровій формі
- круглі столи/конференції/тренінги
- свій варіант _____

Дякуємо за співпрацю!

Додаток В

Глибинне інтерв'ю на тему «Основи сексуального виховання»		
№	Питання	Відповідь респондента
1.	Мы хотим изучить каким образом должна быть трансформирована система подходов к сексуальному воспитанию. Так же выявить основную проблему, сравнив с зарубежными программами сексуального воспитания, проанализировать состояние системы образования в школах. Что Вы можете сказать по этому поводу?	Система сексуального воспитания относится не только к элементу школьного компонента. Также есть службы по работе с детьми и молодежью, ещё необходимо проводить социальную политику, которая будет направлена на включение родителей в сексуальное воспитание. Поэтому здесь речь идет о широком контексте, того что мы хотим выявить круг проблем: какие есть и из-за чего они появляются. Система воспитания дает пробои, так как не только школа должна заниматься сексуальным воспитанием, но так же и другие социальные институции, которые косвенно касаются этого вопроса. И в виду того, что есть дефект в работе семьи и в системе воспитания в школе, плюс ещё деформация существующая в нашем обществе, ещё с постсоветского пространства не дает возможность сейчас получать здоровую нацию.
2.	Что необходимо обсуждать с современной школьной молодежью в рамках сексуального воспитания?	Изначально необходимо отталкиваться от сексуальной идентичности которая принята в нашем социуме. Вопросы гендерной идентификации. На западе мы можем видеть четко структурированную систему сексуального воспитания. Цель сексуального воспитания современной молодежи выработать систему мероприятий и технологий воздействия для того чтобы нивелировать девиацию сексуального поведения.
3.	Что по Вашему мнению должно входить в программу сексуального воспитания молодежи?	У меня есть своя теория, как я это вижу. Во-первых, необходимо выяснить, что такое секс в понимании современного украинского общества, после перейти к понятию сексуальной идентичности. А в свою очередь сексуальную идентичность необходимо воспитывать на разных уровнях. Государство – это надстройка которая помогает нам организоваться. Основа всему это пара: Адам и Ева, все остальные надстройки вторичны. Секс – это основной, совершенно уникальный и главный канал обмена

		<p>информацией. Есть человек, а все остальные надстройки, они вторичны. Секс – это передача информации, передача идет информационно-эмоциональная.</p> <p>А в свою очередь оргазм можно описать французским выражением – la petite mort («маленькая смерть»), которое подразумевает оргазменную потерю себя, которая уничтожает боль раздельности – одинокое Я исчезает в возникнувшем Мы. Оргазм – это конец цикла и в тоже время его начало.</p> <p>А так же во время секса открывается «порог доверия».</p>
4.	К какому набору качеств необходимо стремиться во взаимодействии мужчине и женщине? Какими паттернами должна обладать женщина, а какими паттернами в свою очередь мужчина?	<p>Мужчина – это источник, женщина же ему ассистирует, помогает воспроизводить. Удовольствие – это побочный эффект, это вторично. Благодаря удовольствию человек раскрывается. Это патриархальная система понимания сексуальных отношений.</p> <p>У мужчины всегда больший процент, только после того как женщина воспроизводит потомство, она уравнивает силы с мужчиной. Мужчина – это солнце, женщина – это земля. Счастливая женщина та, которая ретранслирует своего мужчину, которая понимает, что все заключается в нем.</p> <p>Именно с этих позиций можно рассматривать все остальное. Необходимо правильное восприятия роли мужчины и женщины.</p> <p>Женщина будет счастлива только тогда, когда будет понимать свою женскую сущность. Женщина должна раскрывать мужчину, транслировать его и только в этом случае могут процветать здоровые отношения.</p>
5.	Что должно находиться в основе сексуального воспитания?	<p>Основа – это понимать саму структура, дальше уже каждый делает свою задачу правильно. Брак – это договор мужчины и женщины.</p> <p>В основе сексуального воспитания лежит понятие «секса», «сексуальной идентичности» и правильного восприятия основных понятий.</p> <p>Секс – это основной инструмент получения и передачи информации между партнерами.</p>
6.	Вследствие чего может возникать	В основе дефектов сексуального

	девиация сексуального поведения?	воспитания лежит неправильная отправная точка восприятия и понимания, что такое «секс» и прежде всего восприятие и правильная интерпретация ролей мужчины и женщины. Основа всего – человек.
7.	Кто должен формировать правильное восприятие основных базовых понятий?	Прежде всего необходимо не мешать, ведь «базовые настройки» являются самыми верными. Так же в формировании правильного восприятия основных базовых понятий могут помочь такие институты как церковь, государство и семья. Не нужно формировать единую модель сексуального воспитания для украинского социума. У каждого человека существуют «базовые настройки» (генетический код), а после вступают в силу интерперсональное взаимодействие в паре, и они сами вырабатывают модель сексуального поведения.
8.	Как Вы считаете, какую роль отыгрывает любовь в сексуальных взаимоотношениях?	Любовь – это глубокое чувство между людьми, когда остальное просто меркнет. Необходимо не смешивать любовь и сексуальные отношения.

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів за ознакою «стать»

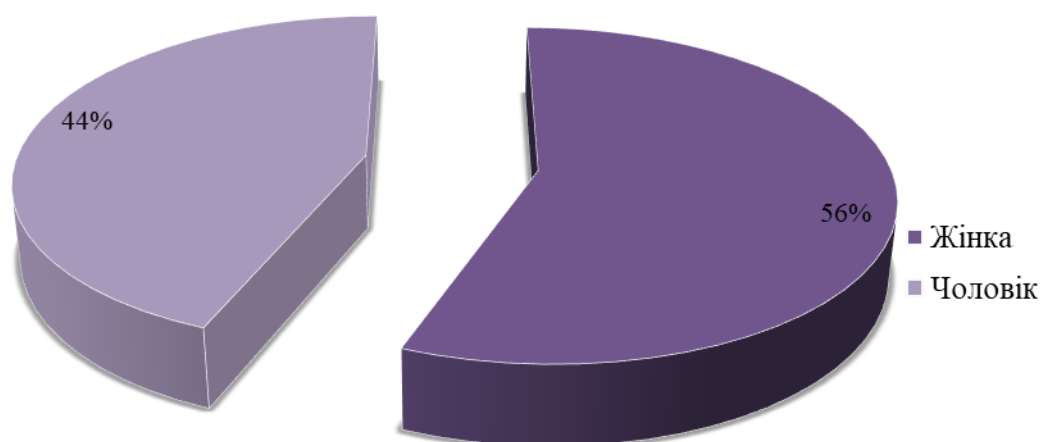

Рис.2. Віковий розподіл відповідей респондентів:

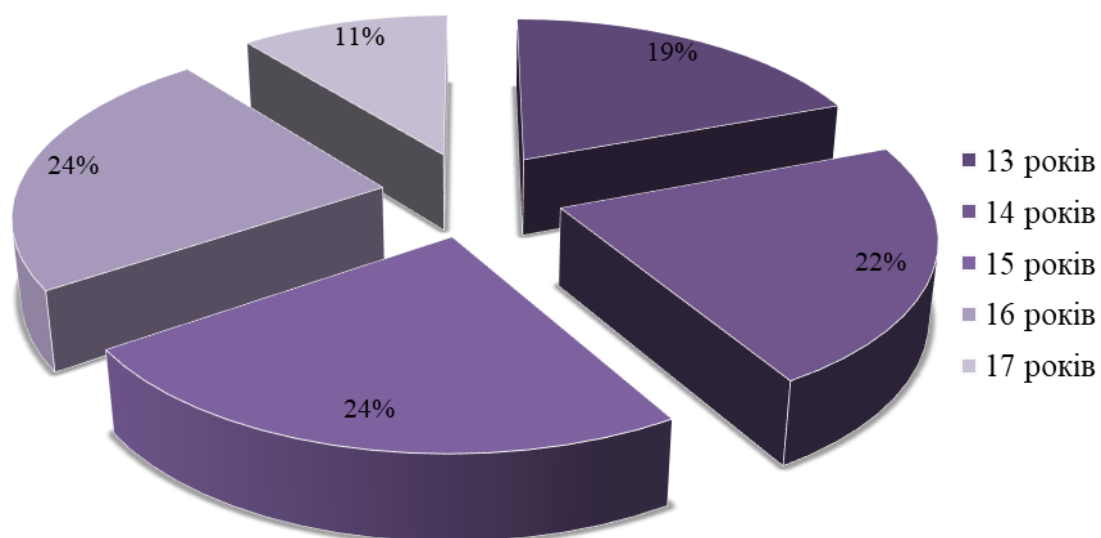

Рис.3. Розподіл респондентів за закладами освіти:

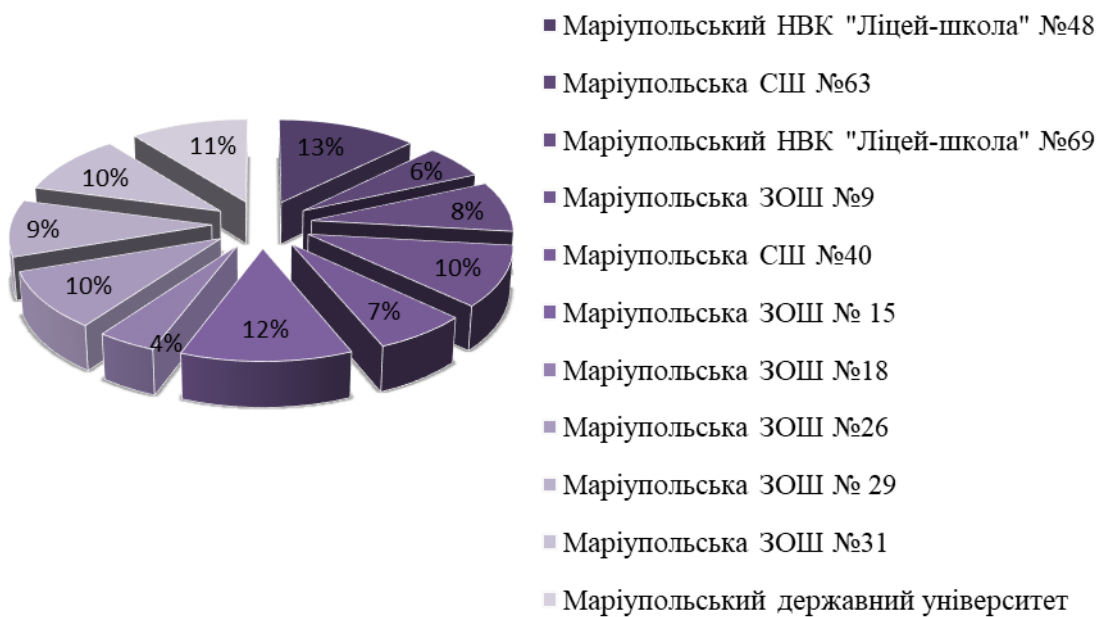
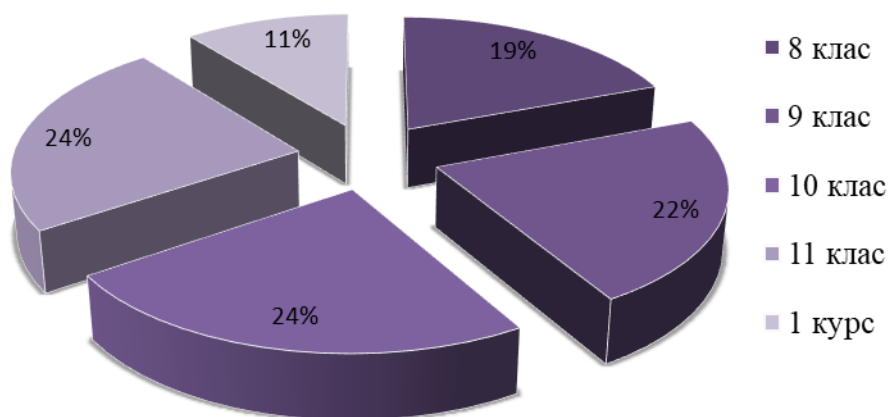

Рис.4. Розподіл респондентів за класом навчання

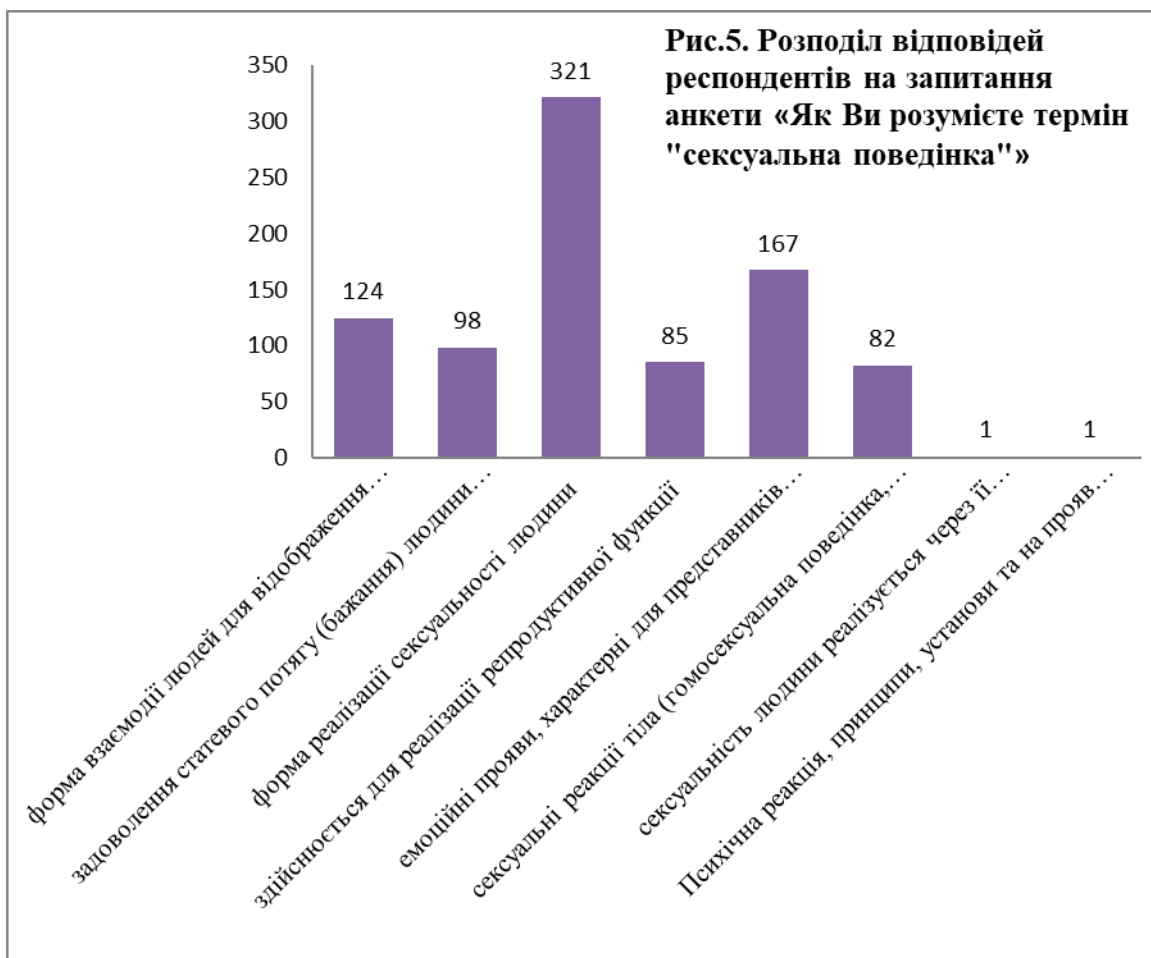

Рис.6. Відповіді респондентів на запитання анкети «Чи сприяє сексуальна поведінка реалізації наступних функцій людини? »

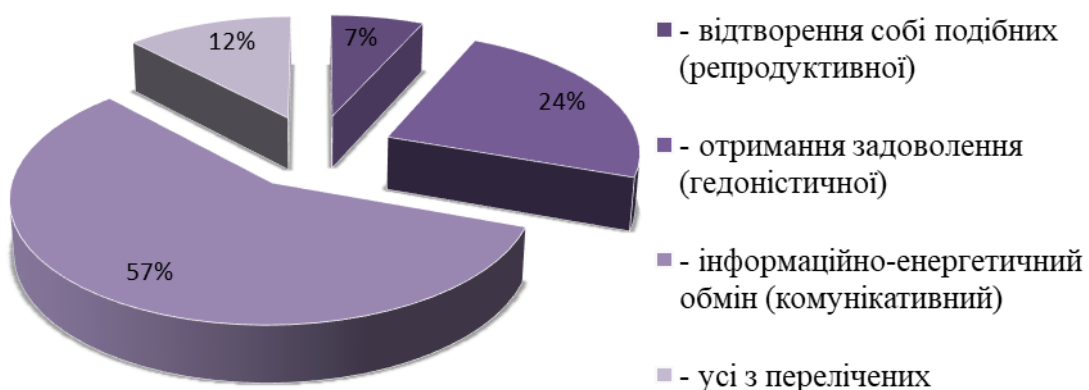

Рис.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як Ви вважаєте, сексуальна поведінка має співпадати із сексуальною орієнтацією людини?»

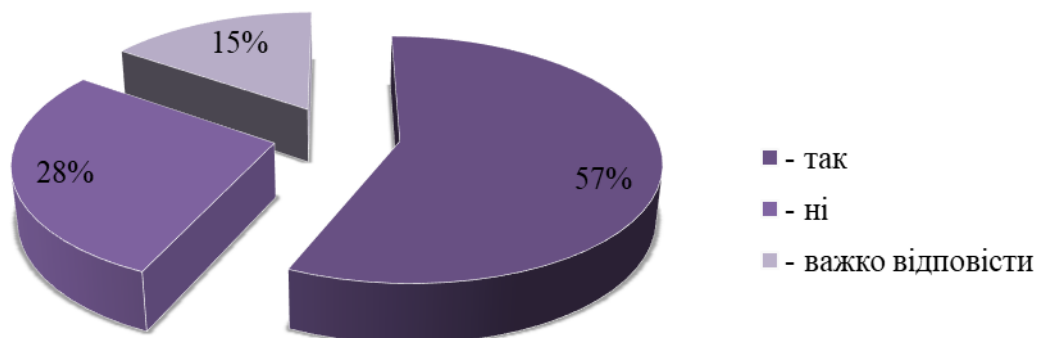

Рис.8. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як часто Ви стикалися з випадками дисбалансу між сексуальною орієнтацією людини та її сексуальною поведінкою?», у %.

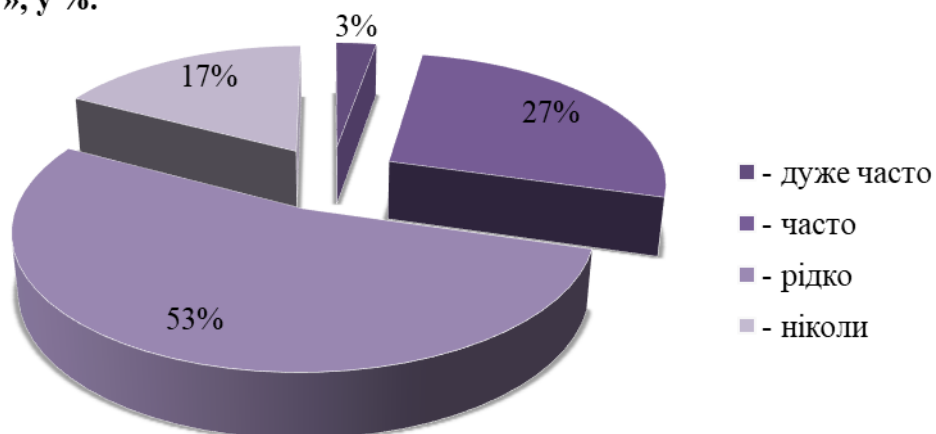

Рис.9. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи можна дисбаланс між сексуальною орієнтацією та сексуальною поведінкою визначити як сексуальну девіацію?»

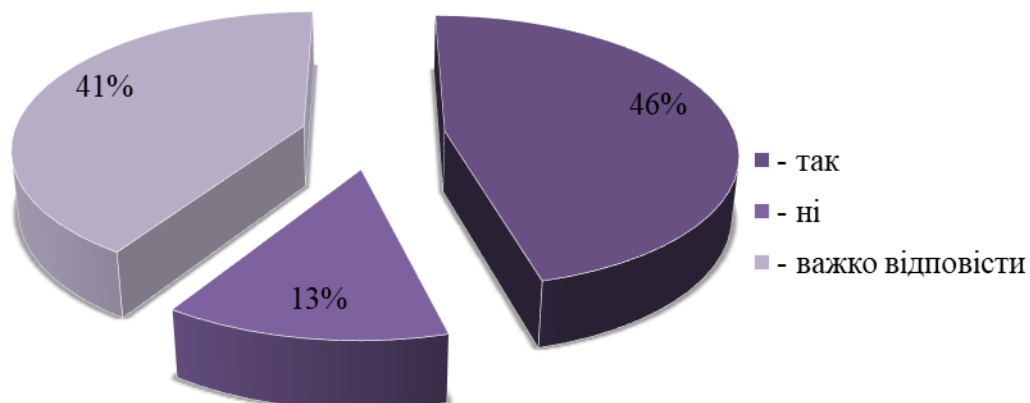

Рис.10. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як Ви вважаєте, які типи сексуальної поведінки зараз поширені серед української молоді у сучасному українському суспільстві?», у %.

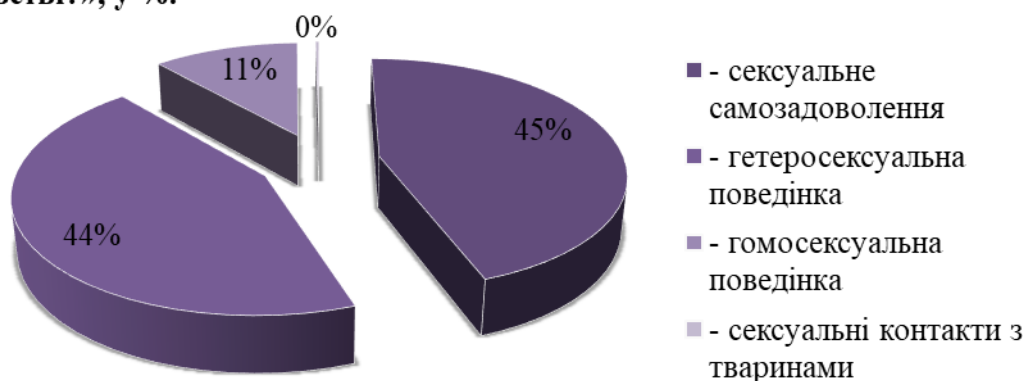

Рис.11. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи може помилкова інформація про сексуальну поведінку стати причиною невдач у сексі?», у %.

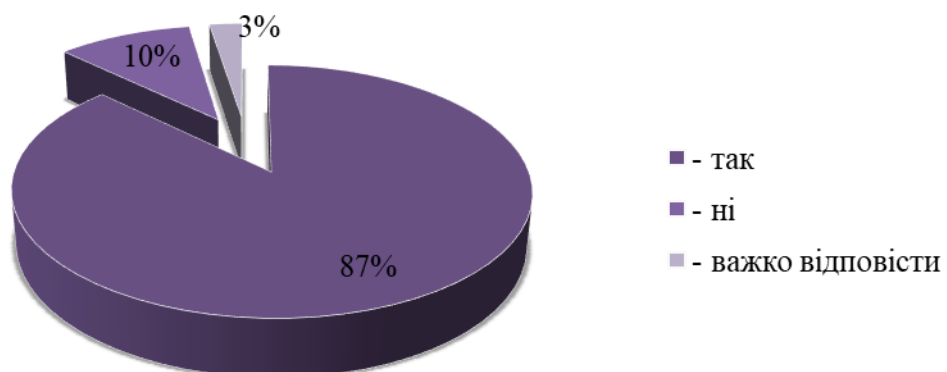

Рис.12. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи може стати причиною формування сексуальних комплексів не сформована сексуальна поведінка?», у %.

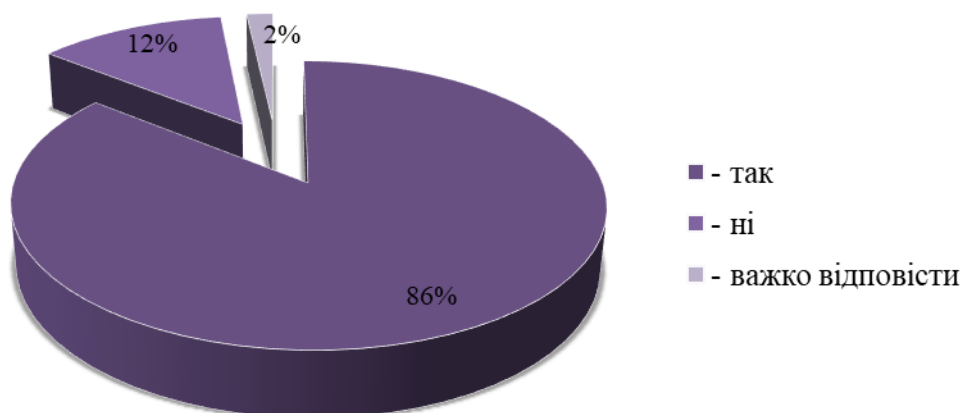

Рис.13. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як Ви вважаєте, чи важливо у сексуальній поведінці відобразити сексуальність людини?», у %.

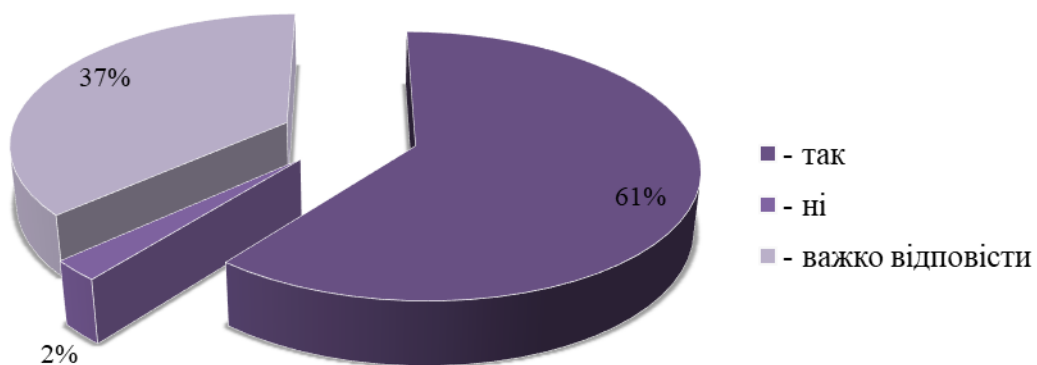

Рис.14. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи знаєте Ви, що таке сексуальність людини?», у %.

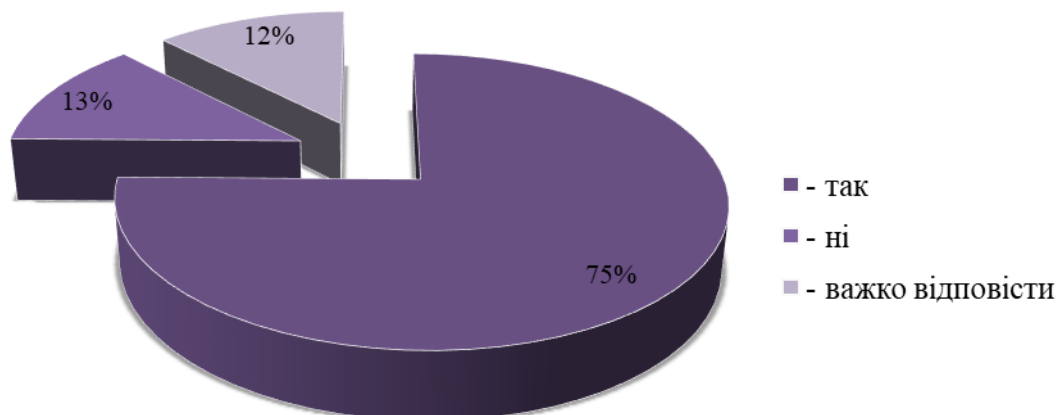

Рис.15. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи знаєте Ви, як правильно транслювати свою сексуальність?»

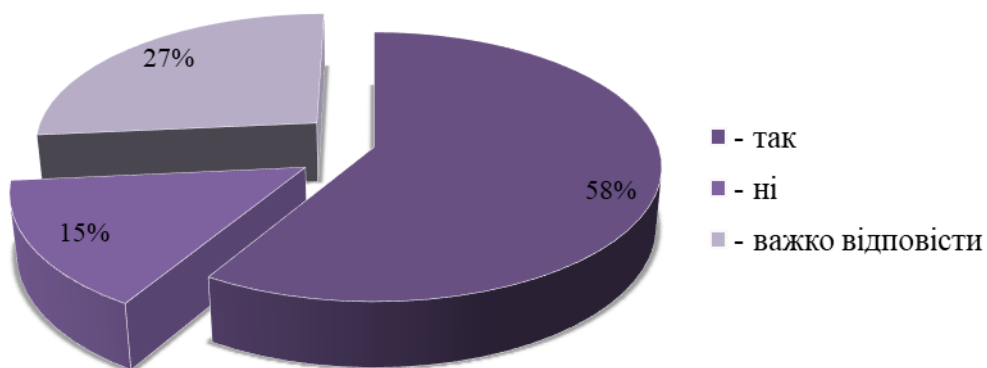

Рис.16. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як Ви вважаєте, чи повинні бути пов'язані прояви сексуальності з сексуальною орієнтацією?», у %.

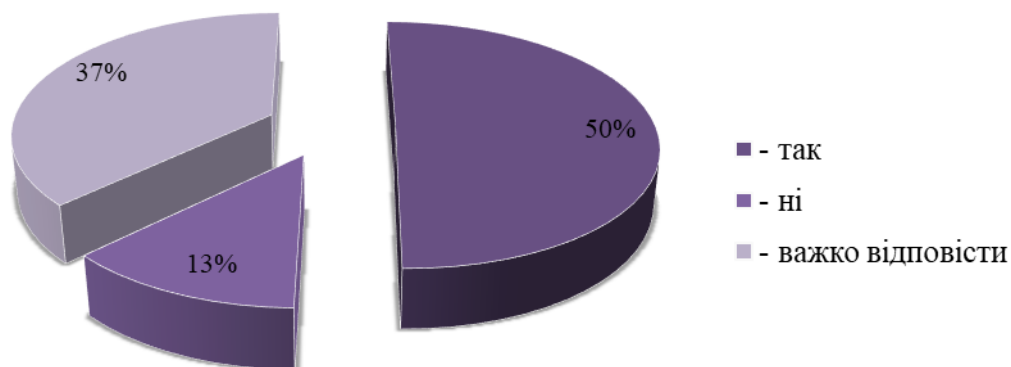

Рис.17. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «У якому віці повинні формуватися знання про сексуальність, тілесність і сексуальну поведінку людини?»

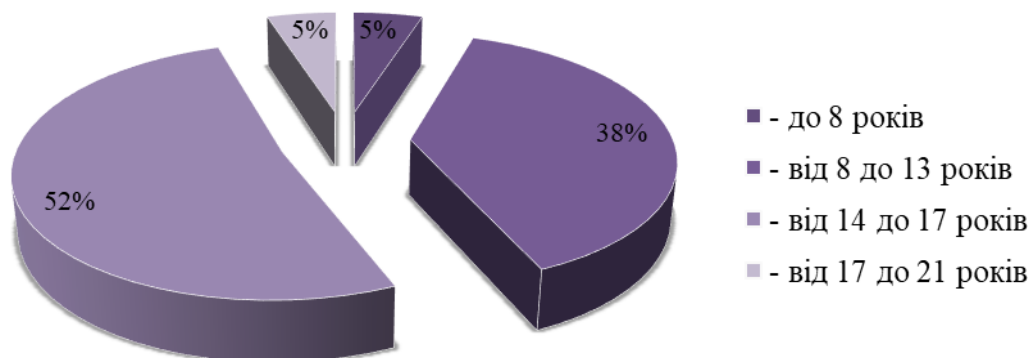

Рис.18. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Як Ви вважаєте адекватне уявлення про себе (сексуальна орієнтація, сексуальність, тілесність) допоможе у майбутньому запобігти ризикованій статевій поведінці?»

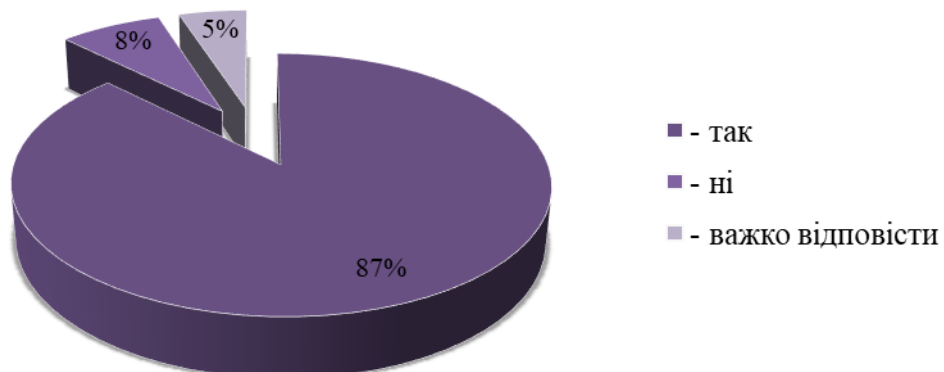

Рис.19. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Чи проходять в школі уроки сексуального виховання?», у %.

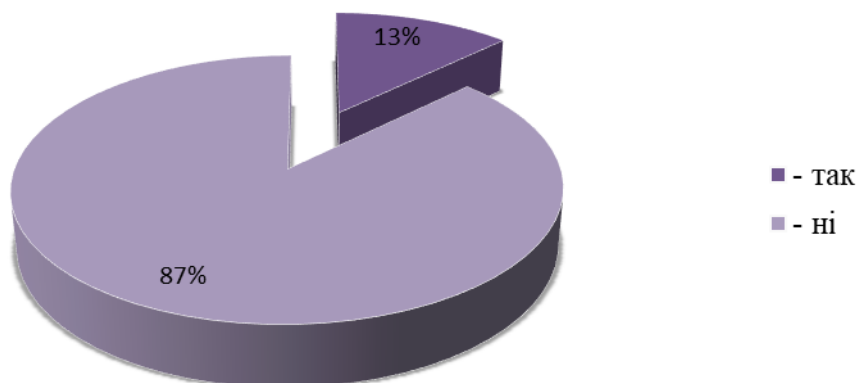

Рис.20. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Коли саме проходили такі уроки?», у %.

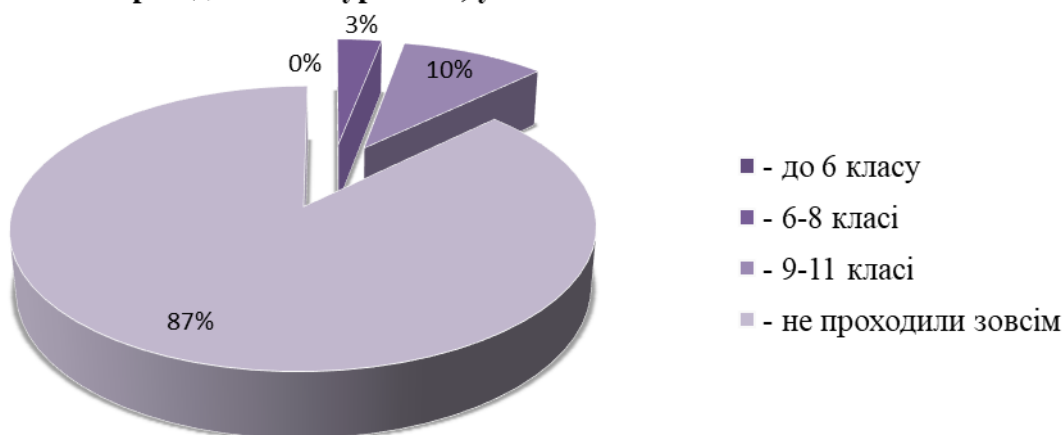

Рис. 21. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети «Якщо проходили, то які форми та методики проведення уроків сексуального виховання Ви пам'ятаєте?»

